

Přelomová témata českého tisku jara 1968

Média na jaře 1968 rezolutně vstoupila do procesu postupné emancipace československé společnosti a s tím, jak se v průběhu jara a léta 1968 postupně vymaňovala z nastavení charakteristického pro totalitní systém a jak se významně uvolňoval prostor pro novinářskou práci, jejich vliv dále rostl.

Hybatelem tohoto uvolňování byla sice emancipační snaha samotných novinářů (kteří vycítili, že obrodný proces nabízí prostor i pro obnovení principů svobody slova), nezpochybnitelný tvar ale daly tomuto vývoji především institucionální změny – ty jsou ovšem předmětem jiných příspěvků této monografie, a tak je jen zmíním: předsednictvo Ústředního výboru KSČ (PÚV KSČ) se na přelomu února a března 1968 postavilo proti předběžné cenzuře a převedlo následnou cenzuru na ministerstvo kultury, problematická a vlastně již pouze formální existence cenzurní instituce skončila v polovině června²³⁹ a na konci června pak veškerou cenzuru zakázal výslovnou formulací zákon: „*Cenzura je nepřípustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.*“²⁴⁰

Nicméně platí, že všechny zmíněné aktivity KSČ v oblasti mediální politiky pouze legislativně a institucionálně doháněly faktický stav – nezávislost médií se dynamicky rozvinula mimo a nad rámec politických opatření²⁴¹ – a domnívám se, že v létě 1968 tak situace dospěla do stavu, kdy v případě médií KSČ ztratila svou „vedoucí úlohu.“²⁴² Dalekosáhlé důsledky ústupu od dosavadních mechanismů řízení a kontroly médií výstižně charakterizoval historik Jan Pauer, když napsal, že „*zatímco jiné hospodářské, politické a právní reformy samy o sobě ještě neznamenaly zásadní narušení systému, zrušení cenzury se dotýkalo samotné podstaty monokratického systému vlády. Jakmile vznikla veřejnost, jejíž ústřední instancí se stal svobodný tisk, byla mocenská sféra vystavena kontrole a soudu publika. Veřejné mínění, před demokratizací v lednu pouze inscenované, se proměnilo v kritickou instanci, již se musely politické vládnoucí kruhy nadále zodpovídat. Svobodné hromadné sdělovací prostředky, které byly v roce 1968 ve stavu disciplinované anarchie, se staly mluvčím a informačním orgánem veřejnosti, a tedy protivníkem moci.*“²⁴³

Pro jaro a léto 1968 je sice charakteristická zásadní proměna mediálních obsahů, ale zároveň je tematická agenda českého tisku natolik rozmanitá, že je jen obtížně uchopitelná. Mám za to, že jakákoliv snaha o výběr nejpodstatnějších témat českého tisku roku

²³⁹ Ústřední publikační správa úředně zanikla 13. června 1968 nařízením vlády č. 119, které zrušilo její statut.

²⁴⁰ Srov. § 17, Zákon č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

²⁴¹ Podrobněji srov. KONČELÍK, Jakub: *Média a Pražské jaro; Kontrola a řízení tisku v souvislostech československé krize konce 60. let*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2008. 334 s. Školitelka disertační práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

²⁴² Tento závěr nabízí např. i Jiří Hoppe. Srov. HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Díl 11. Praha – Brno, ÚSD AV ČR, Doplněk 2004, s. 11.

²⁴³ PAUER, Jan: Praha 1968. *Vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení*. Praha: Argo 2004, s. 28.

1968 nutně musí nejprve definovat výběrový filtr. Každý výběr je tedy zatížený nějakou perspektivou volby, každý výběr tehdejší mediální provoz nějak generalizuje.

Nejčastěji tematizované oblasti lze vymezit do tří velkých skupin a jedné výjimky:

- 1] na témata vyrovnávající se s minulostí, ať už s
 - 1a] nedávnou (komunistickou)²⁴⁴ nebo
 - 1b] se starší, ale komunistickým výkladem deformovanou;²⁴⁵
- 2] na aktuální politická témata věnovaná
 - 2a] budoucím politickým řešením,²⁴⁶
 - 2b] vztahu k Sovětskému svazu a dalším zemím sovětského bloku²⁴⁷
 - 2c] a všem ostatním již probíhajícím politickým sporům a aférám;²⁴⁸
- 3] a konečně na ostatní, v zásadě společenská témata ve velmi širokém záběru.²⁴⁹
- 4] Naprosto pohlcujícím a samostatně stojícím tématem se pak stala samotná

intervence v srpnu 1968 prováděná zhruba deseti dny zcela svobodné a systémově nekontrolovatelné činnosti médií všech typů – od televize po letáky.

Na následujících řádcích zevrubně rozebírám ze všech možných pouze tři vybraná témata, která (a) patří mezi to nejdiskutovanější a nejsledovanější v českém tisku roku 1968, (b) a zároveň nevratně a nepominutelně poznamenala vývoj postavení médií i novinářů v tehdejší české společnosti.

S cílem tento vývoj charakterizovat v jeho rozhodujících momentech nabídnu tři velké příběhy českého tisku jara 1968:

1] jednak příběh mediálního uchopení volby Alexandera Dubčeka do funkce prvního tajemníka. Toto téma totiž odstartovalo politické snahy o revizi stále ještě ve stalinském duchu fungujícího systému řízení a kontroly médií,

²⁴⁴ Velmi významným tématem českého tisku byly ve sledovaném období například politické procesy, poměry ve věznicích v 50. letech a především rehabilitace – to bylo téma asi společensky nejvýznamnější, protože nejbolestnější a také nejstálější. Dalekosáhlý dopad mělo i téma smrti ministra zahraničních věcí Jana Masaryka a opakovaně otevírané dohady o jeho zavraždění.

²⁴⁵ Např. dlouho zamlčované osudy našich vojáků na západní frontě druhé světové války, připomínání nekomunistického domácího odboje, ale i starší, prvorepubliková témata (od Tomáše Garrigue Masaryka po legionáře).

²⁴⁶ Na jaře se vcelku samozřejmě hodně psalo a mezi lidmi mluvilo o volbě nového prezidenta. Pro novináře samotné bylo velmi důležité také opakování požadavků na zrušení cenzury (v této souvislosti zaslouží vzpomnutí i aktivity tzv. dělnických výborů na obranu tisku). Naopak téma federalizace Československa nebylo v českém tisku nijak frekventované.

²⁴⁷ Zde se jedná především o prodlužovanou přítomnost sovětských vojsk v rámci cvičení Šumava. Dále stojí za pozornost i snaha médií diskutovat hlavní témata protičeskoslovenské propagandy v sovětském tisku, která se věnovala například pozdravnému dopisu Lidových milicí sovětskému lidu a podobně propagandisticky využitému dopisu 99 Pragováků a konečně i odhalení tzv. tajného skladu zbraní na Karlovarsku, které ovšem český tisk rozkryl jako provokaci východních rozvědek.

²⁴⁸ Mezi mnoha dalšími tématy této skupiny by určitě zasloužily pozornost některé na jaře 1968 dlouhodobě v mediální agendě přítomné aféry – např. aféra vázaná na tzv. strahovské události, tedy téma vyšetřování násilného potlačení studentské demonstrace na strahovských kolejích v Praze na podzim roku 1967 a tzv. obálková aféra, při které vyšlo najevo, že Antonín Novotný pravidelně uplácel vysoko postavené stranické funkcionáře z prostředků prezidentské kanceláře.

²⁴⁹ Sem řadím vše ostatní od volby miss, či zlatého slavíka, přes bytovou problematiku po turistické informace a konzumování západní kultury včetně témat hraničících ostatními skupinami – z těch rozsáhlou mediální pozornost vyvolaly např. netradičně upřímné oslavy Prvního máje roku 1968 v Praze.

2] jako druhý představím příběh první velké mediální aféry odstartované v českém tisku v březnu 1968 útekem generála Jana Šejny do USA. Toto téma totiž příznačně provázelo zrod aktivity novinářů samotných při redefinování jejich společenského postavení i role médií obecně

3] a konečně třetím příběhem bude uveřejnění manifestu *Dva tisíce slov* z června 1968 (a mediovaná diskuze nad ním). Toto téma rámuje vrchol demokratizačních snah a okamžik završení cesty médií k vyvázání se z reglementu KSČ.

Zvolení Dubčeka

Za počátek tzv. obrodného procesu v Československu roku 1968 bývá tradičně považován nástup Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Na cestu k tomuto okamžiku otevřeně nastoupil na konci října 1967, kdy na zasedání ÚV KSČ přednesl projev, který „měl těžiště v požadavcích na podstatnou změnu v metodách a způsobech činnosti strany, na potřebu reformy řízení společnosti, změny ve funkci strany apod. Pokud jde o kritiku nerovnoprávného postavení Slovenska, byla Dubčekova zásluha v tom, že nerespektoval tabu v této otázce, jak si je vynucoval Novotný.“²⁵⁰ Přednesené požadavky na změnu politiky vyústily mj. v boj o vedení KSČ.²⁵¹ Předmětem mocenského střetu se stala tzv. kumulace stranických a státních funkcí – tehdejší nejmocnější politik Antonín Novotný byl v té době současně prvním tajemníkem ÚV KSČ a prezidentem republiky (a z těchto funkcí i vrchním velitelem armády a lidových milicí) a k tomu řídil tři nejdůležitější oddělení ÚV.²⁵²

Dlouho vyrovnané síly ve vedení KSČ převážily na stranu nespokojených členů předsednictva a slovenské reprezentace až když se k nim v očekávání funkce prvního tajemníka připojil i Novotného nejbližší spojenec – člen předsednictva i sekretariátu ÚV KSČ a vedoucí ideologické komise ÚV Jiří Hendrych.²⁵³ Novotný ještě pozval do Prahy generálního tajemníka ÚV Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) Leonida Iljiče Brežněva, který sice přijel, ale nepodpořil jej.²⁵⁴ Předsednictvo ÚV KSČ pak zasedalo od 11. do 14. prosince a od 19. a 21. prosince 1967, ale mocenské rozuzlení přineslo až hlasování 5. ledna 1968, kdy z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Antonín Novotný odstoupil a tuto funkci převzal Alexander Dubček.²⁵⁵

²⁵⁰ KADLEC, Vladimír: *Dubček – 1968 (výběr dokumentů)*. Knižnice Listů, sv. 1. Kolín nad Rýnem, Index 1985, s. 22.

²⁵¹ Dubček řekl mj.: „Když hovoříme o zásadním obratu v činnosti strany, musíme vidět, že se tu bude odehrávat střetávání starého s novým, pokrokového s konzervativním, vžitým. Nositeli jednoho i druhého jsou konkrétní lidé.“ Projev srov. dokument č. 2 „Záznam vystoupení Dubčeka na říjnovém zasedání“ z 30. 10. 1967. VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír – MORAVEC, Jan: *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Edice Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 9, svazek 1. Brno, Doplněk 1999, s. 31.

²⁵² Srov. KURAL, Václav (a kol.): *Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces*. Praha, Parta 1993, s. 22. Novotný řídil mj. i velmi významné IX. oddělení, které spravovalo finance – zachovával si tak kontrolu nad přerozdělováním peněz v rámci strany.

²⁵³ Podrobněji srov. např. DURMAN, Karel: *Útěk od praporů*. Praha, Karolinum 1998, s. 73an.

²⁵⁴ Srov. dokument č. 2 „Záznam projevu L. I. Brežněva, proneseného 9. 12. 1967“, VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (a kol.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*. Edice Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, Díl 4, svazek 1. Prosinec 1967 – července 1968. Doplněk, Praha, Brno 1995, s. 30–31.

²⁵⁵ Novotný zůstal ve funkci prezidenta. Prvním tajemníkem ÚV KSS se stal Vasil Biľak.

Toto významné vítězství reformního hnutí v KSČ se brzy projevilo zásadním uvolněním i ve společnosti²⁵⁶ a je zřejmě nejvhodnějším momentem pro začátek sledování proměn novinářské práce. Veřejnost od této mocenské změny po dřívějších zkušenostech nic neočekávala²⁵⁷ a ani nové vedení KSČ navenek nenabízelo nějaký jiný, reformní politický program.

A média o velkém politickém střetu v KSČ přinesla pouze základní informaci (o jeho výsledku). Podrobnosti přicházely až se zpožděním (v Čechách se ani pořádně nevědělo, kdo je Dubček)²⁵⁸ a místo nich se např. na první straně *Rudého práva* objevovaly zprávy o melioracích,²⁵⁹ narození medvěda v Českém Krumlově,²⁶⁰ stavbě cihelny²⁶¹ nebo slavnosti pionýrů.²⁶² Ale o samotném zasedání ÚV KSČ noviny nepsaly – vyjma jedné stručné zmínky před vánoci 1967.²⁶³ Ani novoroční projev Novotného jako prezidenta nedával tušit žádné politické veletoce.²⁶⁴ Čtenáři pak museli být velmi překvapení, když se 6. ledna na titulních stranách všech novin objevila zpráva o zasedání ÚV KSČ a odchodu Novotného z postu prvního muže strany. Deníky sice uveřejnily podrobný životopis Alexandra Dubčeka doplněný jeho postarší fotografií,²⁶⁵ ale to bylo vše. V pozdějších dnech v novinách nalezneme jen blahopřejné telegramy spřátelených komunistických stran²⁶⁶ a fráze o rozvoji bratrských vztahů,²⁶⁷ ale Novotného odchod z funkce deníky nijak nekomentovaly a už vůbec nerozebíraly důvody rozdělení funkcí. Zásadnější reakcí byl v prvních dnech po volbě Dubčeka jen text Jana Fojtíka v *Rudém právu* z 10. ledna, ale i ten byl mimořádně opatrný – například jméno nového prvního tajemníka zmínil jen jednou a Novotného vůbec!²⁶⁸ V dalších dnech pak vycházely v novinách texty, které informovaly, že různé výbory KSČ

²⁵⁶ Prosinčové a lednové události v PÚV KSČ podrobněji srov. např.: KURAL, s. 23–25 a 27–29.

²⁵⁷ Básník Josef Hiršal si tehdy do deníku poznamenal: „Po Praze se nesou chýry, že se na prosincovém zasedání ÚV KSČ cosi semlelo. [...] My jsme skeptičtí ke všemu. [...] Odejde Novotný Antonín, přijde Novotný František, všecko jedno!“ HIRŠAL, Josef – GRÖGEROVÁ, Bohumila: *Let let (Pokus o rekapitulaci 1966–1968)*. Díl 3. Praha, MF 1994. Strana 211.

²⁵⁸ HIRŠAL – GRÖGEROVÁ, tamtéž. Strana 217: „Prvním tajemníkem je zvolen samozřejmě Slovák, jakýsi Alexand[er] Dubček [...] Tak je to zase jen obvyklá šaškárna, nic se nezměnilo, za Šavla přišel Pavel a jako obvykle k tomu dostal požehnání od velkého bratra. Z toho objetí se už nevymaníme.“

²⁵⁹ (čý): Meliorovat ano, ale komplexně. In *Rudé právo*. Číslo 2, ročník 48 ze dne 3. ledna 1968, s. 1.

²⁶⁰ (cd): Radostná medvědí událost. In *Rudé právo*. Číslo 4, ročník 48 ze dne 5. ledna 1968, s. 1.

²⁶¹ (čý): V Týně nad Vltavou se staví naše nejmodernější cihelna. In *Rudé právo*. Číslo 6, ročník 48 ze dne 7. ledna 1968, s. 1.

²⁶² (od našeho zpravodaje): Mláďi naplnilo pražský hrad. In *Rudé právo*. Číslo 7, ročník 48 ze dne 8. ledna 1968, s. 1.

²⁶³ [nesignováno]: Zpráva o zasedání ústředního výboru komunistické strany Československa. In *Rudé právo*. Číslo 352, ročník 47 ze dne 22. prosince 1967, s. 1: „Zasedání [...] projednalo otázky dalšího ekonomického rozvoje [a informací] o některých mezinárodních jednáních.“

²⁶⁴ Znění projevu srov. [nesignováno]: Naše společná práce je základem dalšího růstu životní úrovně. In *Rudé právo*. Číslo 1, ročník 48 ze dne 2. ledna 1968, s. 1.

²⁶⁵ Velký článek seznamující čtenáře se změnami v ÚV a s osobou nového prvního tajemníka přineslo např. i *Rudé právo*. Srov. [nesignováno]: Soudruh Alexander Dubček. První tajemník ÚV KSČ. In *Rudé právo*. Číslo 5, ročník 48 ze dne 6. ledna 1968, s. 1.

²⁶⁶ (ČTK): Blahopřání bratrských stran. In *Rudé právo*. Číslo 6, ročník 48 ze dne 7. ledna 1968, s. 1.

²⁶⁷ Srov. např. (ČTK): Další blahopřání bratrských stran. In *Rudé právo*. Číslo 7, ročník 48 ze dne 8. ledna 1968, s. 1.

²⁶⁸ FOJTÍK, Jan: Předpoklady cílevědomé dělné politiky. In *Rudé právo*. Číslo 9, ročník 48 ze dne 10. ledna 1968, s. 1 a 2.

vyjádřily souhlas s rozdělením funkcí,²⁶⁹ nenajdeme ale texty, které by hodnotily politickou činnost Novotného v minulých letech. Deníky sice uveřejňovaly dopisy čtenářů, kteří souhlasili s rozdělením funkcí,²⁷⁰ ale neanalyzovaly, v čem a jak byla kumulace funkcí u Novotného škodlivá. Nezaznělo ani vysvětlení, proč právě nyní došel ÚV KSČ k závěru, že desetiletí trvající souběh nejdůležitějších funkcí je škodlivý. Prostě – o sporech ve vedení KSČ ani slovo. Proto je prezentace lednového zasedání příznačnou ukázkou dosavadního nastavení totalitního modelu – novináři se informace oficiální cestou dozvídali pozdě a neúplně, občané byli odkázáni na šeptandu a nicneřikající úřední deklarační,²⁷¹ zároveň ale dění v KSČ vcelku přesně a poučeně komentovala zahraniční média.²⁷² Nižší funkcionáři KSČ vnímali tuto situaci jako popření vnitrostranického řádu a políček tolik skloňované vnitrostranické demokracii.²⁷³

Shrnu-li, změna prvního tajemníka proběhla v podstatě bez diskuzí a vedení KSČ dalo zřetelně najevo, že nemá potřebu veřejnost ani stranu samotnou informovat ani o nejzásadnějších událostech – v médiích se neobjevilo nic kromě prosté informace, že došlo ke změně na nejvýznamnějším mocenském postu. Jenže v tu chvíli už bylo proreformní křídlo ve straně i ve společnosti natolik silné, že veřejnost i samotní členové KSČ se hlasitě dožadovali informací o tom, co se vlastně stalo.²⁷⁴ Proti ‚oficiálnímu mlčení‘ se postupně zvedla výrazná

²⁶⁹ (z): Plná podpora usnesením ústředního výboru strany. In *Rudé právo*. Číslo 10, ročník 48 ze dne 11. ledna 1968, s. 1: „Krajské výbory také souhlasí s rozhodnutím o rozdělení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a presidenta republiky, které je logickým článkem procesu demokratizace ve státně politické oblasti a odpovídá potřebám dělby práce a vytvoření nových vztahů mezi vrcholnými stranickými a státními orgány.“

²⁷⁰ [nesignováno]: Zdravice pracujících z celé republiky. In *Rudé právo*. Číslo 11, ročník 48 ze dne 12. ledna 1968, s. 1.

²⁷¹ „V diskuzi [...] jsme se setkávali s ostrou kritikou informovanosti a členové strany právem poukazovali na to, že cizí rozhlasové stanice hovoří více o průběhu lednového pléna, než je známo funkcionářům ZO KSČ.“ Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Zhodnocení výročních členských schůzí 23. března 1968, list 194, 200.

²⁷² „Poukazovalo se na informace v zahraničním tisku a ve Svobodné Evropě, které byly sice zkreslené, ale přesto věděly o změnách u nás, zatímco funkcionáři nikoliv.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Informace – ohlasy k jednání pléna ÚV KSČ ze dne 8. ledna 1968, list 251. „Soudruzi ze Skláren Poděbrady [...] se pozastavují nad tím, odkud zahraniční agentury získaly předem informace z jednání ÚV KSČ. Dne 19. prosince 1967 byli na zájezdu v Rakousku a již tehdy se dočetli ve *Volkstimme*, že se u nás diskutuje o rozdělení funkcí tajemníka a presidenta a že bude navržen za 1. tajemníka soudruh Dubček, jako představitel slovenské revoluční skupiny v ústředním výboru strany.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Čtvrtá informativní zpráva k ohlasům na závěry lednového pléna ÚV KSČ ze dne 12. ledna 1968, list 300. „Při seznamování s výsledky jednání lednového pléna ÚV KSČ se s velkou intenzitou hovořilo k pozdní informovanosti členů strany a poukazovalo se zvláště na předstih tisku, rozhlasu a televize, zejména pak zahraničního, před vnitrostranickou informací.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Stručná informace o jednání lednového pléna ÚV KSČ ze dne 13. února 1968, list 248.

²⁷³ „Při jednáních OV KSČ se poukazuje na pozdní informaci po stranické linii. Předem byla řada věcí z pléna ÚV KSČ vynášena a tento jev je pokládán za nenormální. Je očekávána podrobnější informace z jednání pléna ÚV.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Informace z jednání předsednictev OV KSČ ze dne 7. ledna 1968, list 250. „Požadavek je na hlubší informovanost o jednání pléna ÚV v lednu.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Informace – ohlasy k jednání pléna ÚV KSČ ze dne 8. ledna 1968, list 251. „Na všech okresních konferencích byl podroben ostré kritice stav informací o lednovém plénu. [...] Dlouhé období nedostatečné informovanosti krajské organizace zpomalilo realizaci závěrů lednového pléna.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 317, PKV 5. 4. 1968, Hodnocení okresních konferencí ve středočeské krajské organizaci KSČ v roce 1968.

²⁷⁴ Srov. SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Zhodnocení výročních členských schůzí 23. března 1968, list 194, 200.

kritika jak ze strany novinářů, tak u samotných funkcionářů KSČ.²⁷⁵ A právě spor o to, jak mělo vypadat informování o lednovém zasedání, odstartoval i diskuze o postavení médií – prozatím především v rámci KSČ.²⁷⁶ V tomto smyslu vedení KSČ již „24. ledna upozornil [Martin] Vaculík, že členové KSČ informaci silně kritizovali a [Jiří] Hendrych vytkl jako chybu, že v tisku nebyla uveřejněna zpráva o konání lednového zasedání ÚV KSČ.“²⁷⁷

Hendrych také zastupoval vedení KSČ na semináři šéfredaktorů ve dnech 18.–19. ledna 1968, kdy 105 účastníkům vysvětloval závěry lednového pléna a odvolání Novotného.²⁷⁸ V této souvislosti je zajímavá i pasáž z podkladového materiálu pro SÚV KSČ doplněná 6. února: „Všem orgánům a organizacím strany je třeba poskytovat informace v rozsahu odpovídajícím jejich konkrétním úkolům. V této souvislosti vzít v úvahu úlohu tisku, rozhlasu i televize, nutnost bezprostřednější, pohotovější informace a reagence.“²⁷⁹ Činnost vedení KSČ se měla stát veřejným tématem, politika transparentnější.²⁸⁰

Spor o informování o lednovém plénu vyústil v jeden z důležitých kroků ke svobodě slova. Obecně totiž platí, že nutnost změny přístupu k novinářům a k veřejnosti už na počátku roku 1968 chápaly všechny frakce v předsednictvu ÚV, jen byly rozpolcené v návrhu na řešení – zatímco konzervativní křídlo ve vedení KSČ se otevřenější komunikaci bránilo a zpřístupnění rozhodovacích procesů byt i jen nižším funkcionářům KSČ považovalo za zneefektivnění řízení a politickou hrozbu (ale i v těchto kruzích vnímali zveřejňování informací o lednovém plénu jako negativní zkušenost – např. Vasil Biľak

²⁷⁵ „Základní organizace [...] byly informovány o lednovém plénu pouze přečtením sdělení ÚV KSČ, což přispělo k malé orientaci členů k posouzení dosavadních metod práce a stranického vedení. Kritika byla zaměřena k nedostatečné informovanosti a k práci vyšších stranických orgánů. [...] Zástupci vyšších orgánů [...] na mnoho konkrétních dotazů nemohli odpovědět a tak u mnohých funkcionářů [...] docházelo k určité dezorientaci.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Zhodnocení výročních členských schůzí 23. března 1968, list 194, 200.

²⁷⁶ „Lednové zasedání ÚV KSČ podnítilo u všech členů strany bohatou diskuzi, ale rovněž i různé dohady. [...] Stále je řada připomínek k malé informovanosti v tom směru, aby věděli o co straně jde. Ze státního statku Zbraslav doporučují zveřejnit jednání lednového pléna ústředního výboru v tisku. O hlubší informovanost žádají v SONP Kladno i v dalších dvanácti místech s tím, že rezoluce z lednového pléna nestačí k objasnění celé situace. Mělo by se dle jejich názorů otevřeně říci, jaký komplex otázek ústřední výbor projednával, říci, jakých chyb se kdo dopouštěl, kdo odpovídá za současné potíže a nedostatky. [...] Na komunistech v závodech a místech se žádají stanoviska k současným změnám, ale není jim dán k dispozici takový materiál na jehož základě by se dokázali správně orientovat. [...] Vyjadřují se, aby publikované zprávy v tisku, besedy v televizi či rozhlase, byly doplňovány názory zkušených členů strany a zabezpečena tak objektivnost při kritice a názorech. Nelze stavět věci jednostranně, protože pak vzniká otázka: komu mají mnohdy tyto nesrozumitelné úvahy sloužit a pomáhat.“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Informativní zpráva o názorech pracujících v současné době ze dne 8. března 1968, list 235 a 236.

²⁷⁷ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír – MORAVEC, Jan: *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Edice Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 9, svazek 1. Brno, Doplněk 1999. Srov. pozn. 1 na s. 51.

²⁷⁸ KUSÍN, Vladimír V.: *Political Grouping in the Czechoslovak reform movement*. Macmillan, London and Basingstoke, 1972, s. 96.

²⁷⁹ Srov. Návrh přístupu k hodnocení činnosti orgánů ÚV KSČ a k vymezení funkcí, vzájemných vztahů a dělby práce. In VONDROVÁ – NAVRÁTIL – MORAVEC, 9/1, pozn. c na s. 56.

²⁸⁰ Znění srov. NA, fond KSČ ÚO 02/1, sv. 63, arch. j. 70, b. 15. „S informováním o lednových změnách ve vedení KSČ se strana definitivně vypořádala na schůzi 4. března 1968, kdy rozhodla vydat tiskem materiál ‚Podrobnější informace předsednictva ÚV KSČ o průběhu jednání prosincového a lednového zasedání ÚV KSČ.‘ Důvodová zpráva říká: ‚Spolu s požadavkem prohloubit informovanost o plénu ÚV žádají organizace strany, aby jim byla řečena plná pravda a jednání pléna bylo zbaveno anonymity. Doporučujeme tuto informaci vydat tiskem tak, aby se dostala ke každému členu strany.‘“

viděl problém v úniku informací²⁸¹), dubčekovo křídlo naopak vycítilo, že v médiích může nalézt silného spolubojovníka, brzy začalo využívat politický potenciál otevřenější komunikace s novináři (veřejností).²⁸² A tak se zřejmě právě v tomto čase zrodilo neformální spojení mezi reformně orientovanými členy vedení KSČ a novináři – mimořádná podpora svobodě slova vyjadřovaná tzv. ‚reformisty‘ od počátku roku 1968 nebyla totiž podmíněna ani tak jejich vnitřním přesvědčením o potřebě osvobodit média jako spíše politickým kalkulem. Reformní křídlo v KSČ nebylo dostatečně silné, aby své protivníky odstavilo od moci obvyklými, kabinetními prostředky tehdejší politiky, a proto hledalo podporu i mimo stranu. Vhodnými prostředky pro získání takové podpory ze strany veřejnosti byli právě novináři. Proto dostali od zastánců reformy v předsednictvu ÚV KSČ svobodný prostor pro své působení – jako účelový spojenec. Vznikla tak situace, kdy reformní komunisté předpokládali, že neřízená média pro ně neznamenaají hrozbu – společné cíle a společný ‚nepřítel‘ vyvolávaly dojem jednoty a vzájemnosti.

Šejnova aféra

Zmíněná zásadní emancipace médií je bytostně svázaná se zásadní revizí mediálních obsahů. Nad otázkou momentu, kdy novináři pochopili, že mohou psát a kdy se provalila ona letitá ‚bariéra strachu‘, existuje mezi pamětníky i historiky mnoho náhledů. V každém případě ve velké části všech možných počátků sehrál důležitou úlohu deník *Práce*, který se na počátku roku 1968 jako jeden z prvních výrazněji vyvázal z dosavadních stereotypů a vnitřně demokratizoval – novináři v *Práci* si dokonce zvolili nového šéfredaktora.²⁸³ Pamětníci připisují zásadní význam článku, který *Práce* publikovala na konci ledna pod názvem *Oč dnes jde?*²⁸⁴ Napsal ho tehdejší ministr lesního a vodního hospodářství Josef Smrkovský a tento článek podle všeho do značné míry urychlil zrod budoucí mediální rozpravy o charakteru a šíři reformy.²⁸⁵ O týden později otisklo *Rudé právo*

²⁸¹ „Kdo měl dát informaci? Zasedání ÚV KSČ neskončilo a nepřijalo žádný závěr. PÚV KSČ se rozdělilo na pět členů. Která pětka měla informovat stranu? Nebo měly být dvě informace? [...] Problémy, které vznikly v PÚV KSČ, mohl a musel vyřešit jen ÚV KSČ. Kdyby se do diskuse a řešení vtáhly základní organizace, mohli jsme způsobit velké škody tím, že lidé bez znalosti konkrétní situace by se přikláněli k tomu nebo onomu názoru bez toho, aby věděli, zda je to správné nebo ne. [...] Základní chyba proto nebyla v tomto případě ta, že nebyla pohotová informace, ale v tom, že informace byly zkreslené, že se dostaly nelegální cestou ven, z čehož těžila nepřátelská cizina i nepřejícníci, [...] a čestní občané nemohli poznat pravdu.“ BILÁK, Vasil: *Paměti Vasila Biláka. Unikátní svědectví ze zákulisí KSČ, I díl*. Agentura CESTY, Praha 1991. Strana 117.

²⁸² „Politický vývoj ve společnosti se za dva týdny od mého zvolení zrychlil i kvůli nedostatku konkrétních informací o posledních třech zasedáních ÚV. Jak uvolňování oficiálního tisku, tak i přenos vnitrostranických informací byly nedostatečné. [...] Využil jsem [toho] a na schůzi předsednictva 25. ledna jsem navrhl podstatnou změnu v systému publicity o činnosti nejvyšších stranických orgánů. Podal jsem návrh na publikování pravidelných zpráv o všech schůzích předsednictva a sekretariátu.“ DUBČEK, Alexander: *Naděje umírá poslední*. Praha, Svoboda–Libertas 1993. Strany 141, 142.

²⁸³ Novinář deníku *Práce* Jan Štern vzpomíná: „V únoru jsme prakticky přestali respektovat cenzuru. Dosadili jsme vlastního šéfredaktora, kterého nám ustrašené předsednictvo ÚRO schválilo, byl to Ladislav Velenský.“ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Odpoledne s Janem Šternem*. In MALEČEK, Stanislav (ed.): *Byli jsme při tom. Čeští novináři a publicisté vzpomínají na události let 1968–1969, doby, kterou celý svět znal jako Pražské jaro*. Praha, Klub novinářů pražského jara '68 1993. Strana 11.

²⁸⁴ SMRKOVSKÝ, Josef: *Oč dnes jde?* In *Práce*. Číslo 20, ročník XXIV ze dne 21. 1. 1968, s. 1.

²⁸⁵ Štern k tomu poznamenal: „V lednu [jsme] publikovali Smrkovského článek ‚Oč dnes jde‘. Byl to průlom do mlčení, které fakticky chránilo konzervativní síly, jež na ‚stavovském sněmu‘ utrpěly porážku. Ale ani část stoupců Dubčeka si nepřála, aby se do procesu změn vložili prostí občané – jak se tehdy říkalo – ulice. My jsme si přáli pravý opak. A to se podařilo nám, ale i rozhlasu, televizi a dalším novinám.“ CYSAŘOVÁ: *Odpoledne s Janem Šternem*. In MALEČEK, s. 11.

článek ředitele Ústavu pro politické vědy při ÚV KSČ Václava Slavíka *Čas živé účasti*²⁸⁶ reagující na aktivitu starých členů KSČ, kteří se rozhodli podpořit reformní snažení a mj. zformulovali dopis Dubčekovi, kde zaznělo, že je třeba „vytvořit ovzduší důvěry, v němž každý komunista může vyjádřit svůj názor. Bez toho nemůže vzniknout pocit spoluúčasti na řešení a pocit spoluodpovědnosti za to, co se ve straně děje.“²⁸⁷ Započali tak vnitrostranickou diskuzi.²⁸⁸ Oba tyto články se ale ještě potkaly s letitými čtenářskými návyky – lidé si totiž po dvacetiletém konzumování jen obtížně uchopitelného newspeaku úplně odvykli číst úvodníky a politické stránky novin, a tak ani Smrkovského ani Slavíkův článek ještě neměly veliké publikum. To se ale v následujících týdnech mělo zásadně změnit.

Skutečně výraznou pozornost vyvolal 4. února 1968 vysílaný televizní rozhovor šéfredaktora *Televizních novin* Kamila Wintera s nově zvoleným předsedou Svazu československých spisovatelů Eduardem Goldstückerem, který zde odmítl dosavadní politiku KSČ vůči intelektuálům a oznámil, že nové vedení SČSS bude „požadovat navrácení ‚ukradených‘ Literárních novin.“²⁸⁹ S velkým zájmem se na počátku února setkal i projev Dubčeka na VII. Sjezdu Jednotných zemědělských družstev.²⁹⁰ Promluvil totiž „kupodivu poněkud jinak, než jsme celá léta zvykli,“ poznamenal si básník Josef Hiršal.²⁹¹ Podobně ‚jinak‘ mluvil Dubček i při oslavách 20. výročí Vítězného února. A k veřejnosti. Ve svém projevu se nedržel obvyklých frází, naopak – kritizoval nedávnou minulost.²⁹² Československu vytyčoval Dubček vlastní, specifickou cestu vyznačující se demokratizací společnosti i komunistické strany, rehabilitacemi, neobvyklým řešením ekonomických problémů, jinou národnostní politikou, novými vztahy k mladé generaci, slibem tvůrčí svobody pro pracovníky vědy, umění, filmu a literatury. Je překvapivé, že o tomto projevu informoval tisk chabě.

A konečně by jako možný počátek svobodné novinářské práce mohl být zmíněn „také mítink v Praku kultury a oddechu Júlia Fučíka, konaný v polovině března 1968, kde se sešlo snad 16 tisíc lidí. Vystoupení slyšely také miliony posluchačů rozhlasu v celé zemi. Promluvili zde Josef Smrkovský, Gustav Husák, Pavel Kohout, Marie Švermová,

²⁸⁶ SLAVÍK, Václav: Čas živé účasti. In *Rudé právo*. Číslo 30, ročník 48 ze dne 31. 1. 1968, s. 3.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ „Byli to lidé různého ražení, odlišného politického vývoje i rozdílných osudů. Jejich dlouholetá stranická příslušnost jim ale byla záštitou, která jim umožňovala veřejně vyslovit požadavek dne. ‚Celá strana,‘ říkali, ‚musí být informována o tom, co se dělo na říjnovém, prosincovém a lednovém plénu ÚV KSČ.‘ Zároveň žádali, aby byla uvolněna cesta ‚pokrokovým silám‘, a prohlásili, že se přičiní, aby obroda neuvázla v polovině cesty. Bylo na čase. Téměř měsíční mlčení nového vedení KSČ nebylo nadále udržitelné.“ HAVLÍČEK, Dušan: *Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998. Strany 10–11.

²⁸⁹ Srov. GOLDSTÜCKER, Eduard: *Vzpomínky (1945–1968)*. Praha, G plus G 2005, s. 145. Srov. též VONDROVÁ – NAVRÁTIL – MORAVEC, 9/1. Strany 64–67.

²⁹⁰ Projev srov. VONDROVÁ – NAVRÁTIL – MORAVEC, 9/1. Strana 63ad. Též (zb): Jak dál ve výživě lidu. Z projevu prvního tajemníka ÚV KSČ A. Dubčeka. In *Práce*. Číslo 32, ročník XXIV ze dne 2. února 1968, s. 1 a 4.

²⁹¹ HIRŠAL – GRÖGEROVÁ. Strana 228. A Hiršal dodává: „Nové koště dobře mete. Uvidíme, jak bude mluvit za půl roku.“

²⁹² Projev srov. VONDROVÁ – NAVRÁTIL – MORAVEC, 9/1. Strany 101–106: „Ani kulturná a vedecká tvorba nie sú bez ťažkostí, neúspechov a omylov. Kultúru a vedu neovplyvňujú len pozitívne výsledky, ale viac ako iné sféry aj nedostatky a nešváry v našej práci, ktoré vyvolávajú sklamanie, dezilúzie. Význam, váhu a hlavne príčiny týchto javov sme nedokázali vždy správne odhadnúť.“

*Ota Šik, Jan Procházka, [Eduard Goldstücker] a další. [...] Husák na mítinku vystoupil s projevem, kde dokazoval, že bez demokratizace nemůžeme jít dopředu, že demokratizace je základní podmínkou dalšího vývoje naší společnosti.*²⁹³

Všechny výše zmíněné události měly bezesporu významný vliv, přesto nabídnu další možnou perspektivu – za klíč k porozumění náhlé obrodě zájmu čtenářů o politické stránky je totiž možné považovat také nový prvek, jehož uplatnění v mediálních obsazích vedlo skrze revizi čtenářských stereotypů k revizi postavení médií ve společnosti. Tím prvkem byl skandál. Vzrušující mediovaný politický skandál. Ten z československých médií po únoru 1948 beze stopy vymizel a opustil i mysl čtenářů. Zásadní změna ve vedení KSČ ale do značné míry uvolnila všem dvacet let hromaděným skandálům cestu zpět na stránky novin. Skandály měly jako tematická agenda významný vliv – představovaly něco nového, zajímavého, oživovaly dlouho mrtvé žánry, přilákaly zájem občanů, přebily jejich dlouho pěstovanou rezignaci na společenské dění a nastartovaly interakci mezi novináři a jejich publikem. A právě mnohem zajímavější obsah médií, kořeněný mj. dlouhá léta nazrávajícími aférami, s sebou přinesl vlnu zájmu o politické dění mezi řadovými občany.

Aby si ale novináři uvědomili, že právě politický skandál jim vrátí ztracenou stavovskou čest a slávu, aby si čtenáři uvědomili, že politický skandál je právě to, co jim na stránkách novin scházelo a po čem opravdu touží, musel přijít skandál natolik závažný, natolik neuvěřitelný a natolik vzrušující, že prolomil v únoru 1968 stále ještě existující bariéru návyků a strachu, skandál, který tak nadzdvihl veřejnost, že ji znovu naučil číst politické stránky. Takový skandál se objevil na počátku března 1968.

Tehdy si užaslí čtenáři mohli na titulní straně *Práce* vychutnat titulek *Aféra generála Šejny*.²⁹⁴ „Bylo to opravdu šokující: všichni byli dávno zvyklí, že za socialismu se odstraňují nedostatky či maximálně překonávají problémy, ale aféry a skandály? Takové termíny byly přece vyhrazeny pro líčení dějin první, ‚buržoasní‘ republiky anebo popis událostí na zahnívajícím kapitalistickém západě.“²⁹⁵ Aféra – to bylo opravdu nezvyklé. O co šlo? Generálmajor Československé lidové armády, tajemník hlavního výboru KSČ na ministerstvu národní obrany a poslanec Národního shromáždění Jan Šejna, který se velmi dobře znal se synem Antonína Novotného a udělal závratnou kariéru navzdory tomu, že měl jen základní vzdělání a žádné vojenské předpoklady, totiž nežil jako příkladný soudruh, vydržoval si několik milenek, pořádal divoké večírky a na tento nákladný život si ‚vydělal‘ šmelinou. Proslul zejména zpronevěrou armádních zásob osiva jetele a vojtěšky, a proto jej později novináři překřtili na ‚semínkového generála‘. Když Šejnův ochránce Antonín Novotný padl, pokusil se generál zorganizovat vojenský převrat. Neúspěšně. A v ten moment začal tušit, že jeho dosavadní kariéra končí. Když se pak díky svým kontaktům dozvěděl, že má být zatčen,

²⁹³ GOLDSTÜCKER, s. 148.

²⁹⁴ HOLOTÍK, Vladislav – CHUDOŽILOV, Petr: Aféra generála Šejny. Rozhovor redaktorů [...] s hlavním vojenským prokurátorem. In *Práce*. Číslo 61, ročník XXIV ze dne 2. března 1968, s. 1 a 3.

²⁹⁵ TŮMA, Oldřich: Semínkový generál. In KOCIAN, Jiří – PERNES, Jiří – TŮMA, Oldřich: *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Barrister & Principal, Brno 2005, 287.

využil poslanecké imunity a s diplomatickým pasem utekl do USA. A odvezl s sebou tajné materiály Varšavské smlouvy.²⁹⁶ To bylo něco zcela mimo dosavadní rámce a zkušenosti čtenářů, novinářů i systému. Skandál. Skandál, který nebylo v moci režimu ututlat, skandál, který zřejmě urážel natolik i samotné komunisty a jejich bezpečnostní složky, že se jej nakonec už ani nikdo tutlat nepokoušel. Média přinášela nová šokující odhalení a úvahy o tom, co má Šejna vlastně skutečně na svědomí, kdo další je do skandálu zapleten, přišly sebevraždy vysoko postavených podezřelých. Pro média výborná zápletka. „*Navíc způsob, jakým se o případu referovalo, byl v dobových československých poměrech velmi nezvyklý. Šlo o skutečnou investigativní žurnalistiku, zvláště reportéři Práce Vladislav Holotík a Petr Chudožilov šli za kauzou velmi houževnatě a kladli [funkcionářům] svrchovaně nepříjemné otázky*“²⁹⁷ – v první polovině března se *Práce* věnovala kauze v podstatě každý den.²⁹⁸ Jejím vyvrcholením byly sebevraždy generála Vladimíra Janka²⁹⁹ a vyšetřovatele Jiřího Počepického.³⁰⁰ Poté pozvolna stránky novin opustila a vracela se jen nepravidelně, ale vytrvale až do léta.³⁰¹ A nejen na stránkách *Práce* a nejen v Česku.³⁰² Za vyvrcholení Šejnova mediovaného života na jaře 1968 lze zřejmě považovat skutečnost, že se stal tvář 13 čísla *Mladého světa* a s mírným úsměvem shlížel na čtenáře z titulní stránky. V rozsáhlé osobní výpovědi jej scénárista Pavel Juráček vyličil jinak, než byli čtenáři zvyklí – nabídl obraz nesmělého a neschopného, ale o to přesvědčenějšího

²⁹⁶ Podrobněji srov. např. KALOUS, Jan: *Generál Jan Šejna – předmět zájmu vojenské kontrarozvědky*. In SECURITAS IMPERII č. 8, Sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2001, s. 95–126.

²⁹⁷ TŮMA, s. 287.

²⁹⁸ Srov. CHUDOŽILOV, Petr – HOLOTÍK, Vladislav: Jsme rozhořčeni a čekáme vysvětlení. Tajemník OV KSČ v Litoměřicích k aféře generála Šejny. In *Práce*. Číslo 62, ročník XXIV ze dne 3. března 1968, s. 3; (hol – pech): Komu vděčí generál Šejna za cestu na jih? In *Práce*. Číslo 64, ročník XXIV ze dne 5. března 1968, s. 3; HOLOTÍK, Vladislav – CHUDOŽILOV, Petr: Za 8 let z nadporučíka generálmajorem. Aféra generála Šejny na pokračování. In *Práce*. Číslo 66, ročník XXIV ze dne 7. března 1968, s. 1 a 3; CHUDOŽILOV, Petr – HOLOTÍK, Vladislav: Komunisté z generálního štábu a VPA Dubčekovi: Žádáme odchod kompromitovaných osob. In *Práce*. Číslo 67, ročník XXIV ze dne 8. března 1968, s. 3; HOLOTÍK, Vladislav – CHUDOŽILOV, Petr: Liknavý postup představitelů NS a vojenské prokuratury. In *Práce*. Číslo 68, ročník XXIV ze dne 9. března 1968, s. 1 a 3; [nesignováno]: O Šejnovi nerozhodnuto. In *Práce*. Číslo 71, ročník XXIV ze dne 12. března 1968, s. 1; LANO, Stanislav: O pozadí prosincové mobilizace. In *Práce*. Číslo 73, ročník XXIV ze dne 14. března 1968, s. 1; [nesignováno]: Americký list Evening star: Šejna zpívá jako ptáček. In *Práce*. Číslo 75, ročník XXIV ze dne 16. března 1968, s. 2.

²⁹⁹ Srov. [nesignováno]: Smrt generála Janko. In *Práce*. Číslo 74, ročník XXIV ze dne 15. března 1968, s. 3; (čtk): Jak zemřel generál Janko? In *Práce*. Číslo 75, ročník XXIV ze dne 16. března 1968, s. 3. Podrobněji srov. např. BROŽ, Jiří: Sebevražda generála Janka. In *Naše vojsko*. Číslo 5, ročník 2 (2006), s. 38–40. Dostupné z [<http://www.historieavojenstvi.cz/2006/janek.pdf>].

³⁰⁰ Srov. (mk): Sebevražda dr. Počepického. In *Práce*. Číslo 119, ročník XXIV ze dne 30. dubna 1968, s. 1 a 3; PETŘÍK, Roman: Proč zemřel dr. Počepický. In *Práce*. Číslo 124, ročník XXIV ze dne 5. května 1968, s. 2.

³⁰¹ KOHOUT, Luboš: Jen semínkový generál? In *Práce*. Číslo 79, ročník XXIV ze dne 20. března 1968, s. 1; [nesignováno]: Dokumenty k Šejnovi předány. In *Práce*. Číslo 83, ročník XXIV ze dne 24. března 1968, s. 1; VEVERKOVÁ, Věra: Osm let pro Jana Šejnu? Co říká mezinárodní právo o vydávání zločinců. In *Práce*. Číslo 85, ročník XXIV ze dne 26. března 1968, s. 2; [nesignováno]: Kdo prodával Šejnovi semínka? In *Práce*. Číslo 150, ročník XXIV ze dne 1. června 1968, s. 3; HOLOTÍK, Vladislav: Tečka za případem Šejna? In *Práce*. Číslo 160, ročník XXIV ze dne 11. června 1968, s. 1 a 4; (red): Ještě k případu J. Šejny. In *Práce*. Číslo 161, ročník XXIV ze dne 12. června 1968, s. 3.

³⁰² Srov. např. (čstk): Ešte prípad Šejnu. In *Smena*. Číslo 178, ročník XXI. ze dne 29. června 1968, s. 3.

komunisty-blba: „Odkázán sám na sebe, nebyl by ničím. Takových lidí je spousta, avšak málokterý se stane generálmajorem.“³⁰³

V té době se v *Práci* sešli odvážní a schopní novináři, kteří právě v referování o Šejnovi dokázali využít uvolněného dohledu nad médii a překročit letitá tabu: Pro čtenáře to bylo jasné poselství – „podrobné zprávy o korupci, krádežích, nemorálním životě, jejichž protagonistou byl vysoký činitel ministerstva národní obrany, vysoký funkcionář vládnoucí strany, poslanec a dokonce člen předsednictva Národního shromáždění? Adresná kritika státních orgánů, které postupovaly podezřele liknavě a nechaly podezřelého uprchnout?: A k tomu všemu navíc pravděpodobně znějící úvahy o spiknutí a vojenském převratu, který připravovali Novotného věrní? Nic z toho tu už opravdu desetiletí nebylo a pro veřejnost to na počátku jara 1968 mělo jasný význam: věci se opravdu zřejmě zásadně mění.“³⁰⁴ A ve změnu uvěřili i samotní novináři. Uvěřili, že se nemusí obávat. Šejnova aféra tak otevřela cestu k zásadní redefinici poslání a role médií ve společnosti i zdola, aktivitou samotných novinářů.

Došlo totiž k rozvíklání doposud striktního systému utajování a hierarchického selektování informací. „Přes rozhovory, reportáže, soutěžení o popularitu a také přes indiskrece byla převedena značná část utajované skutečnosti mezi skutečnost zjevnou. Politika státu se stala do jisté míry transparentní“³⁰⁵ – veřejnost se v průběhu jara a léta už mohla s činnostmi komunistických politiků seznamovat víc než v minulých letech. A vyjadřovat se k tomu. A to obojí prostřednictvím médií. Což zase zpětně posilovalo média a rostl tak jejich vliv. Svobodnější atmosféra ve společnosti vyústila mimo jiné i v mnohem zajímavější mediální obsahy. Novináři v tom čase uvolněných zábran vykupovali své dlouhodobé mlčení a špatné svědomí populárním postojem. Dlužno ovšem podotknout, že ve společnosti, kde by existovala veřejná kontrola počínání vlády a vládního aparátu, by nikdy nemohlo dojít k takovému nahromadění skandálů. A ohlas posluchačů a čtenářů byl jednoznačný. Jedna dobová karikatura zpodobnila tento stav jako občana sedícího před televizí, obklopeného novinami a s rádiem v ruce. Byl to spíše obrázek ze života než nadsázka. Výsledkem byl nevídaný růst zájmu publika – rostla poslechovost rádií a sledovanost televize, rostly náklady tisku. Charakteristický byl především růst nákladů dosud utlačovaných, žádaných titulů související s rozvolněním omezení v přidělu papíru – zásadně posílily například kulturní časopisy, jejichž souhrnný náklad se od roku 1966 do roku 1969 více než ztrojnásobil. V ojedinělých případech došlo ale i poklesu nákladu – ten postihl např. *Rudé právo*.³⁰⁶

³⁰³ JURÁČEK, Pavel: Copak je to za vojáka? Můj přítel generál Šejna. In *Mladý svět*. Číslo 13, ročník X., s. 1 a 8–9: „Šejna tedy žádal, aby nám ukázali podobný, ale o trošku větší [transportér], desátník se rozzářil, neboť shledal, že jsme blbci. Podobný, o trošku větší transportér totiž ve výzbroji armády samozřejmě neexistoval, přestože jej Šejna [...] sugestivně líčil.“ V netradiční roli se Mladém světě Šejna objevil v ještě jednou.

HOCHMAN, Jiří: Kronika místodržení v Čechách, jakž pisaři potajmu zaznamenána ne pro vejtruby, však pro potěchu. Kapitola Korupční aféra jenerála Šíny. In *Mladý svět*. Číslo 29, ročník X., s. 16–17.

³⁰⁴ TŮMA, s. 288–289.

³⁰⁵ ŠIMEČKA, Milan: *Obnovení pořádku*. Brno, Atlantis 1990. Strana 143.

³⁰⁶ Podrobněji srov. např. KONČELÍK, Jakub – TRAMPOTA, Tomáš (a kol.): *Rudé právo v kontextu reform konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: FSV UK, 2006. 24 s. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada; č. 008. Dostupné z [http://publication.fsv.cuni.cz/]

Prostě dvacet let hromaděné skandály přitahovaly pozornost veřejnosti a přebíjely její dlouho pěstovanou rezignaci na společenské dění. A abychom uzavřeli kruh – zároveň to znamenalo, že zpětná vazba mezi novináři a čtenáři posilovala reformní snahy.

Šejnova „*aféra minulý režim opravdu zásadně kompromitovala a dehonestovala. Generál, který takřka ideálně představoval mnohé negativní vlastnosti Novotného éry – nekompetentnost, korupci, obavu z jakýchkoliv změn, bezcharakternost, intrikánství, dokonce tendence k přípravě vojenského převratu, byl pro takovou kompromitaci skvělým prostředkem. Způsob, jakým se v jeho osobě protínaly různé stránky jeho podivných aktivit, byl navíc neodolatelně komický a komickým se zdál také odcházející režim.*“³⁰⁷

Jak jsem již zmínil, nové vedení KSČ se pokoušelo média zapojit do reformního procesu a učinit z nich spojence proti konzervativnímu křídlu KSČ – což vedlo ke snaze uvolnit dosavadní kontrolní a řídicí mechanismy. A tato strategie byla úspěšná. Protireformní politici se ocitli pod tlakem médií a zprostředkovaně i veřejnosti. A rozvolnění pevné správy médií považovali za klíčovou chybu KSČ.³⁰⁸ Naopak reformní vedení KSČ revidovalo zásah proti Svazu spisovatelů z léta 1967 a tento krok se ukázal jako další z důležitých – a pro vnitrostranickou opozici nového vedení sporných – opatření nové mediální politiky.³⁰⁹ Dubček píše, že pověřil Jiřího Hendrycha, „*aby se pokusil o dohodu se Svazem československých spisovatelů [a] odvolat represivní opatření proti Svazu a některým jeho členům. [...] Rozhovory s představiteli Svazu začaly v polovině ledna, ale Hendrych je natahoval ještě měsíc, než se mohl znovu objevit týdeník Svazu.*“³¹⁰ Zdeněk Mlynář ve svých pamětech přisuzuje Hendrychovi aktivnější roli.³¹¹ Nulté číslo ‚nového‘ týdeníku svazu vyšlo s názvem *Literární listy* 22. února 1968 – bylo distribuováno zdarma. V úvodníku se redakce přihlásila k odkazu *Literárních novin*, které považovala za zaniklé, a odmítla

³⁰⁷ TŮMA, s. 290–294.

³⁰⁸ Normalizační výklad událostí roku 1968 si později zmíněné ‚uvolňování‘ vytkl za výstrahu: „*Ve sdělovacích prostředcích měla pravice již před lednem významné pozice, které si v této době dále upevnila a učinila z nich hlavní zbraň útoku proti straně a socialistickému státu. Bylo to umožněno mimo jiné tím, že vedení strany a státu se v podstatě zřeklo jejich řízení a kontroly.*“ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Praha, SPN 1979, 4. vydání. Strana 45.

³⁰⁹ „*Soudruzi [...] jsou ze současného dění trochu vyvedeni z míry, protože se projevuje mnoho protichůdných názorů v tisku, rozhlase a televizi. Soudruh Vaněk z JZD Dřísy doslova říká: ‚Zatím tomu všemu nerozumíme, jsme zvědaví, co se z toho vyklubá. Nelíbí se mi takové rychlé změny, jako například u problému se spisovateli.‘*“ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Informativní zpráva o názorech pracujících v současné době ze dne 8. března 1968, list 241.

³¹⁰ DUBČEK, *Naděje umírá poslední*. Strany 141, 142.

³¹¹ MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*. Praha, Mladá fronta 1990. Strana 110: „*V polovině února jsem [...] potkal Hendrycha, který zářil spokojeností: ‚Právě jsem se dohodl s Edou Goldstückerem – povolil jsem Literárky!‘ [...] Literární noviny byly symbolem kritického tisku v Novotného době a jejich povolání fakticky znamenalo vytvořit stav, kdy je zrušena jakákoli cenzura. Snažil jsem se Hendrycha přesvědčit, že takovýto krok před publikací Akčního programu KSČ bude znamenat, že tisk bude psát už daleko radikálněji, a pak bude obtížné vnučovat mu meze a politický rámec Akčního programu. ‚K tomu nedojde,‘ tvrdil Hendrych. ‚Všechno jsem s Goldstückerem projednal, oni nebudou psát proti nám!‘ Asi za měsíc byl Hendrych zbaven svých funkcí, mimo jiné proto, že veřejná kritika v tisku proti němu byla tak silná, že by nadále byl dubčekovské vedení kompromitoval.*“ Goldstücker to ve svých pamětech popírá: „*[Mlynář píše], že mu Hendrych řekl, že cenzura byla sice zrušena, ale se mnou (jako zástupcem proreformního hnutí) byla uzavřena dohoda, že nebudeme psát proti komunistické straně – což je naprostá lež.*“ GOLDSTÜCKER, Eduard. *Vzpomínky (1945–1968)*. G plus G, Praha, 2005, s. 147.

„ministerské“ *Kulturní noviny*.³¹² První řádné číslo *Literárních listů* pak vyšlo 1. března 1968.

Na konci února a v březnu do dění poprvé výrazněji zasáhli představitelé států sovětského bloku. Českoslovenští představitelé vyslechli od delegací partnerských komunistických stran výhrady ke své politice po oslavách „Vítězného února“ a při této příležitosti byla významně kritizována i média – sovětská delegace kritizovala televizní vystoupení Eduarda Goldstückera, *Rudé právo*,³¹³ nové dvojsvazkové vydání dějin SSSR od československých historiků, „nejvíce však sovětské soudruhy vzrušilo, že v obchodě *Sovětská kniha na Václavském náměstí* byl volně vyložen časopis „*Posev*“ vydávaný emigrantskými protisovětskými kruhy v západním Německu.“³¹⁴ Rozsáhle kritizována byla politika reformního vedení i na jednání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy 6.–7. března – opět s tím, že KSČ musí udržet média pod kontrolou.

Vyhovět tomuto požadavku tak, jak si to spojenci představovali, nebylo však jednoduché. KSČ si dobře uvědomovala, že ztrácí vliv zejména na média a i reformní komunisté to vnímali jako zásadní problém.³¹⁵ „*Koncem března [...] se proměnila role tisku ve veřejném životě. Tisk i ostatní sdělovací prostředky se takřka přes noc staly nevidaně svobodnou tribunou názorů. Pořady rozhlasu, televize a články v novinách pobuřovaly funkcionáře, kteří byli osudově spjati s mocenským aparátem a poprvé pocítili tlak veřejného mínění.*“³¹⁶

Při vědomí těchto rizik vnitropolitických a zejména v obavě z reakce spojenců, PÚV KSČ jako celek model úplné nezávislosti médií (tedy nemožnost ovlivňovat je) rozhodně nevívalo.³¹⁷ Aby zamezilo ztrátě vlivu na ně, rozhodlo připravit a brzy uvést do činnosti nový soubor pravidel (tiskový zákon). Ten měl hranice tiskové svobody a novinářské nezávislosti vymezit.

³¹² Kdo je kdo. In *Literární listy*. Číslo 0, ročník I. ze dne 22. 2. 1968, s. 1.

³¹³ „Podle [Františka] Semína, který doprovázel delegaci KSSS, si Sověti stěžovali na obsah *Rudého práva*, protože bylo příliš liberalistické a některým článkům prý mnoho nechybělo, aby byly v rozporu s linií strany, nelíbily se jim ani příspěvky v dalších novinách.“ Srov. PLÍHALOVÁ, Zdenka: *Vojenské řešení Pražského jara*. Citováno z: [<http://www.mvcr.cz/policie/udv/prezentace/prazskejaro.html>].

³¹⁴ Tamtéž. Podrobněji srov. VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (a kol.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*. Edice Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, Díl 4, svazek 1. Prosinec 1967 – července 1968. Praha, Brno, Doplněk 1995. Dokument č. 11 „Informace mezinárodního oddělení ÚV KSČ o pobytu delegací sedmi komunistických stran v Praze na oslavách 20. výročí Února 1948 a o jejich postojích k současnému vývoji v Československu“, s. 54–55. Reakce ostatních delegací tamtéž, s. 55an.

³¹⁵ „Velmi vážné politické problémy vznikaly již při teoretických úvahách o svobodě tisku a svobodě spolčovací. Základní význam obou těchto svobod pro celkový proces změny totalitní diktatury v demokratický systém byl nesporný. Šlo však o to, jak tyto svobody v politické praxi uplatnit v mezidobí, v němž reforma ještě neměla položit otázku systému vlády jedné politické strany jako otázku prakticky aktuální.“ MLYNÁŘ. Strana 94.

³¹⁶ HAVLÍČEK, *Jaro na krku*. Strana 11.

³¹⁷ Nicméně proreformní členové předsednictva ochotně využívali skutečnosti, že média tlačí především na jejich politické protivníky, a do snah o opětovnou reglementaci a institucionální podvázání médií nevstupovali nijak aktivně. A spoléhali se na „domluvu“ a „dobré vztahy“ s novináři.

K práci na něm byly, podobně jako v roce 1966, přizvány i odborné a zájmové instituce včetně Svazu novinářů.³¹⁸ Do intervence se ovšem podařilo přijmout pouze výše zmíněnou proticenzurní novelu.

Dva tisíce slov

Posledním příběhem, který bych rád zmínil, je příběh manifestu *Dva tisíce slov*, který bývá v Českých zemích často připomínán jako klíčový dokument Pražského jara. Toto svolání skutečně představuje jeden z vrcholných projevů pozvolného vyvazování se občana z reglementu struktur Komunistické strany Československa.

Základní myšlenky budoucího manifestu se zrodily již v březnu 1968 v diskuzích, kterých se zúčastnili mj. i budoucí iniciátoři manifestu – ředitel Ústavu pro choroby oběhu krevního v Praze Jan Brod a vedoucí třetího oddělení Fyziologického ústavu ČSAV v Praze Otakar Poupá³¹⁹ – a které formovaly přesvědčení vědců, že by měli nějak aktivně podpořit obrodný proces. Vznik manifestu ještě uspil předseďa ÚV Národní fronty František Kriegel, který podle svědectví Otakara Poupá výslovně žádal nějaké ‚svolání‘, kterým by se vědci vyjádřili k ‚nové politice‘.³²⁰ A tak se skupina vědců rozhodla vystoupit s prohlášením, na jehož koncipování se podíleli Brod, Poupá, ředitel Ústavu makromolekulární chemie ČSAV v Praze Otto Wichterle, vědecký pracovník Mikrobiologického ústavu ČSAV v Praze Miroslav Holub³²¹ a zřejmě i další.³²² „*Oproti Kriegelovu očekávání se však v něm odchýlili od donekonečna omílané podpory proreformních komunistických vůdců a naopak přistoupili k nemilosrdné kritice poválečného československého vývoje a režimu jako celku*“³²³ a jako autora, který myšlenky zformuluje do textu, navrhl Wichterle tehdejšího redaktora *Literárních listů* Ludvíka Vaculíka.³²⁴ Vaculík pak text zformuloval, vědci jeho koncept bez větších připomínek schválili³²⁵ a spolu s Vaculíkem a redakcí *Literárních listů* zorganizovali podpisovou akci.

³¹⁸ „*Usnesením předsednictva ÚV KSČ ze dne 4. března 1968 bylo doporučeno ministerstvu kultury a informací, aby ve spolupráci se Svazem novinářů soustředilo všechny připomínky a náměty k tiskovému zákonu a předložilo své návrhy k jeho novelizaci. K vlastnímu právnímu zpracování novelizace tiskového zákona hodlá ministerstvo kultury a informací vytvořit pracovní tým, složený z právních odborníků, kteří by se na této práci podíleli.*“ NA, fond ASYN. 6. schůze PÚV SČSN ze dne 29. 3. 1968, Ministerstvo kultury a informací 14. 3. 1968.

³¹⁹ Srov. POUPA, Otakar: Neveselé kapitoly o vědě a moci VI. In *Vesmír*. Číslo 10, ročník 77 z října 1998, s. 587 a 588.

³²⁰ Srov. POUPA, s. 588.

³²¹ Jeho spoluautorství je možné dovozovat z pozdějších vystoupení v tisku – srov. např. článek BROD, Jan – HOLUB, Miroslav – WICHTERLE, Otto – RADOK, Emil – POUPA, Otakar: Slovo těch, kteří podepsali. In *Práce*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 5. Jako možného spoluautora jej zmiňují i Jiří Hoppe a Jindřich Schwippel – srov. HOPPE, Jiří: Dva tisíce slov. In *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Oddíl XIX. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, s. 46; SCHWIPPEL, Jindřich: Otto Wichterle a Český svaz vědeckých pracovníků. In ZILYNSKÁ, Blanka – SVOBODNÝ, Petr (eds.): *Česká věda a Pražské jaro (1963–1970)*. Praha 2001, s. 169–170.

³²² Např. na účast filmového režiséra Emila Radoka též lze usuzovat z článku v *Práci* zmíněného v předešlé poznámce, Benčík mezi iniciátory zmiňuje [přednostku oční kliniky fakultní nemocnice KU v Praze Věru] Kadlecovou (BENČÍK, Antonín: *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha, Mladá fronta 2007, s. 95) atd.

³²³ HOPPE, Jiří: Dva tisíce slov. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Oddíl XIX. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, s. 46.

³²⁴ POUPA, s. 589: „*Tenkrát mu to ještě myslelo jasně, i když byl komunist, z nich snad jedinému.*“

³²⁵ Jako příklad ‚korektur‘ Wichterle uvádí, že prosadil formulaci „*za špatný stav můžeme všichni, ne jen komunisté.*“ WICHTERLE, s. 142.

Text vyšel ve čtvrtek 27. června 1968 pod názvem *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem* (dále *Dva tisíce slov*) v denících *Práce*³²⁶, *Mladá fronta*³²⁷, *Zemědělské noviny*³²⁸ a v týdeníku *Literární listy*³²⁹ v souhrnném nákladu asi milion tři sta tisíc výtisků. O dva dny později vyšel i v severomoravském krajském deníku *Nová Svoboda*³³⁰ a ve slovenském deníku *Smena*.³³¹

Manifest je sestavený ze tří tematických celků –

1] první třetina obsahuje ostrý odsudek způsobu vlády KSČ v zemi v uplynulém dvacetiletí,³³²

2] druhá třetina formuluje víru v obrodný proces a vyzývá čtenáře k podpoře „pokrokového křídla uvnitř KSČ“ a Akčního programu,³³³ ale zároveň i k opatrnosti a iniciativě³³⁴

3] a konečně poslední – a nejprovokativnější – třetina poněkud neorganicky kombinuje nápadně zkratkovité zmínky o federalizaci Československa³³⁵ a o vztahu k SSSR³³⁶ s rozsáhlou a kontroverzní výzvou k občanské neposlušnosti, která ve jménu obrodného procesu přiměje k odchodu staré funkcionáře³³⁷ a otevře diskuzi k potlačovaným

³²⁶ [nesignováno]: Dva tisíce slov, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. In *Práce*. Číslo 176, ročník XXIV ze dne 27. června 1968, s. 5.

³²⁷ [nesignováno]: Dva tisíce slov, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. In *Mladá fronta*. Číslo 176, ročník XXIV ze dne 27. června 1968, s. 1 a 3.

³²⁸ [nesignováno]: Dva tisíce slov, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. In *Zemědělské noviny*. Číslo 152, ročník XXIV ze dne 27. června 1968, s. 1 a 2.

³²⁹ [nesignováno]: Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. In *Literární listy*, roč. I., č. 18 ze dne 27. června 1968. Strana 1 a 3.

³³⁰ Srov. [nesignováno]: 2000 slov. In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 4.

³³¹ [nesignováno]: Dvetisíc slov, ktoré patria robotníkom, poľnohospodárom, úradníkom, vedcom, umelcom a všetkým. In *Smena*. Číslo 178, ročník XXI. ze dne 29. června 1968, s. 3.

³³² Srov. [nesignováno]: Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. In *Literární listy*, roč. I., č. 18 ze dne 27. června 1968. Strana 1: „Komunistická strana, která měla po válce velkou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. [...] Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. [...] Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládnu, vládla jejich jménem zvlášť vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností.“

³³³ Tamtéž, strana 3: „Především budeme odporovat názorům, kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, případně proti nim. [...] Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. [...] Jejich Akční program, [je] programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejný konkrétní program.“

³³⁴ Tamtéž, strana 3: „Dávejme tedy pozor, co se bude dít, snažme se tomu porozumět a odpovídat. [...] Do příštích dnů však musíme jít také s vlastní iniciativou a vlastními rozhodnutími. [...] Zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost.“

³³⁵ Tamtéž, strana 3: „Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slováků. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim – v českých zemích zvlášť a na Slovensku zvlášť – se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může tvrdit, na Slovensku dokonce o to líp, že jako »vybojovala větší svobodu«.

³³⁶ Tamtéž, strana 3: „Své vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbraní, pokud bude dělat to, k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké, přátelské a obchodní smlouvy dodržíme.“

³³⁷ Tamtéž, strana 3: „Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří.“

tématům³³⁸ (manifest se věnoval i otázce tiskové svobody³³⁹), ale zároveň nebude „nezákonná, neslušná a hrubá.“³⁴⁰

Text jako celek charakterizuje nebojácný a lehký jazyk, který například větami „*neožirejme se v politických souvislostech*“ nebo „*pravda tedy nevítězí, pravda prostě zbyvá, když se všecko ostatní prošustruje*“ až zlidověl.³⁴¹ Vaculíkovi se tak podařilo nelézt formu, která publikum oslovila. Popularitě manifestu výrazně přispěl i chytlavě zvolený název, který dodnes provokuje k počítání slov.³⁴² Sám obsah Dvou tisíc slov ale nebyl ve své době nijak mimořádný, jeho autoři³⁴³ měli pocit, že říkají jen to, co všichni vědí³⁴⁴ – Poupá definuje manifest jako „*lapidárně formulovanou diagnózu československé situace od puče 1948 do roku 1968, jak ji viděl nekomunistický občan.*“³⁴⁵ To, co z něj udělalo zásadní politický dokument bylo spíše jeho načasování a především forma – text měl ráz výzvy, manifestu a vyšel v předvečer okresních konferencí KSČ, které měly volit delegáty na sjezd strany. A v očích vedoucích politiků KSČ měl v tom případě zasáhnout i do důležitých vnitrostranických jednání, do přípravy sjezdu strany. Politici ve vedení KSČ tak získali pocit, že „*nikoli Akční program KSČ a jeho pojetí reformy, nýbrž [Dva tisíce slov] a jejich pojetí současné situace měly být východiskem politických diskusí nejenom ve veřejnosti, ale také uvnitř KSČ.*“³⁴⁶

³³⁸ Tamtéž, strana 3: „*Je to prosté: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nález, žádají řešení, nedají se zakříknout.*“

³³⁹ Tamtéž. Strana 3: „*Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujeme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujeme výbory na obranu svobody slova. [...] Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujeme si je, vysíláme delegáty na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujeme třeba na vratech.*“

³⁴⁰ Tamtéž, strana 3: „*Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami.*“

³⁴¹ Dále srov. tamtéž, strany 1 a 3: „*S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopnosti darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spolehnutí. [...] Tváří v tvář všem přesílám můžeme jedině trvat slušně na svém a nezačínat si.*“

³⁴² Verze publikovaná v *Literárních listech* má bez názvu a poslední věty o tom, „*že podpisy nejsou úplnou sbírkou souhlasu,*“ celkem 2008 slov. S poslední větou 2027 slov.

³⁴³ Asi se patří zmínit, že je jen velmi obtížné určit už samo autorství manifestu – navzdory přiznávané i zdokumentované aktivitě skupiny iniciátorů manifestu, kteří se podíleli na formulaci osnovy/základních myšlenek a aktivně vstoupili i do editace dokumentu, navenek vystupoval od počátku jako jediný autor Ludvík Vaculík. Ten se naposledy k autorství manifestu vyjádřil na jaře tohoto roku: „*Kdybych [...] dostal osnovu, tak bych nebyl považoval za správné uvést mezi podpisy ‚Ludvík Vaculík, autor tohoto textu‘. Já jsem si to příliš formuloval po svém. Pánové to přijali trochu s kroucením hlavy, protože jsem opouštěl politiku a začínal se vyjadřovat trochu básnický a literárně. Mně se zdálo solidní, a v redakci si to mysleli také, že to autorství bylo řečeno.*“ Srov. VACULÍK, Ludvík: Jak vznikl manifest Dva tisíce slov. In PUNČOCHÁŘ, Jan (ed.): *Pražské jaro 1968 a dnešek*. Syndikát novinářů ČR, Praha 2008, s. 30. A opačnou hranici této samostatnosti práce vymezil, když do dopisu vzpomínal, že u výsledku řekl, „*že jsem si všechno vymyslel sám, i když to ovšem není pravda.*“ ŠIMSA, Jan – VACULÍK, Ludvík: *Vážený pane Mikule. Dopisy 1967/1988*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003, s. 26

³⁴⁴ Srov. kupř. VACULÍK, *Jak vznikl manifest Dva tisíce slov*. In: PUNČOCHÁŘ, s. 30: To „*jsme si mysleli všichni. Že je situace kritická, choulostivá, že je před stranickými konferencemi a že je třeba veřejnost povzbudit, aby podpořila pokrokové křídlo ve straně.*“

³⁴⁵ Srov. POUPA, s. 589.

³⁴⁶ Takto vysvětloval reakci ve svých pamětech tajemník ÚV KSČ Zdeněk Mlynář. Srov. MLYNÁŘ, *Mráz přichází z Kremle*. Strana 157.

Navíc manifest oslovoval čtenáře bez ohledu na jejich politické přesvědčení a zcela napříč společenskou strukturou, a tak se v několika dnech od publikování dokumentu k jeho myšlenkám přihlásilo značné množství občanů – „počet těch, kteří se pod prohlášení podepsali, překročil posléze sto dvacet tisíc.“³⁴⁷

Ze všech těchto důvodů manifest vyvolal hysterickou reakci celého vedení KSČ – jak konzervativců, kteří mu přisoudili zásadní význam jako programu kontrarevoluce (Biľak mluví o „promyšlené platformě boje proti socialismu“³⁴⁸) – tak reformních politiků v PÚV KSČ, kteří považovali manifest za nepřijatelný zásah do jejich výsostné politické domény. A tak vedly *Dva tisíce slov* k ostrému a v podstatě celospolečenskému střetu. Nejprve v parlamentu,³⁴⁹ poté na sekretariátu ÚV KSČ³⁵⁰ a od jedné hodiny odpoledne kvůli manifestu zasedalo PÚV KSČ.³⁵¹ Jeho schůze probíhala v atmosféře nebývalé jednoty – výzvu postupně (a lze říci, že manifestačně) odsoudili téměř všichni zúčastnění.³⁵² Pouze Zdeněk Mlynář jej v podstatě nehodnotil a postavil se proti mocenskému zásahu.³⁵³ K manifestu se v průběhu schůze vyjádřilo i sovětské vedení.³⁵⁴

³⁴⁷ BLÁHOVÁ, Kateřina: Mezi literaturou a politikou. Souvislosti českého literárního života 1958–1969. In *Soudobé dějiny*. Číslo 3–4, ročník 2002, s. 517. Přesně určit počet signatářů manifestu již nelze, ale odhad zhruba 120 tisíc se zdá přijatelný, i když na spodní hranici možného, protože jen dva největší shromažďovatelé podpisů – deníky *Práce* a *Mladá fronta* – jich zaevidovali více. Srov. [nesignováno]: Z redakční pošty. In *Práce*. Číslo 192, ročník XXIV ze dne 13. července 1968, s. 3: „Do dnešního dne se shromáždilo v redakci 102621 podpisů souhlasných s prohlášením 2000 slov. 188 lidí s rezolucí nesouhlasí.“ *Mladá fronta* shromáždila zhruba 20 tisíc podpisů – srov. JELÍNEK, Miroslav: Dopisy. In MALEČEK, s. 30. Odhad asi 120 tisíc podpisů uvádí i HOPPE, Jiří: Jak vznikl dokument *Dva tisíce slov*. In *Lidové noviny*. Číslo 192, ročník XVI ze dne 18. srpna 2003, s. 6.

³⁴⁸ BILĀK, Vasil: *Paměti Vasila Biľaka. Unikátní svědectví ze zákulisí KSČ, II. díl*. Agentura CESTY, Praha 1991. Strana 164.

³⁴⁹ Srov. Interpelace Kodaje z 27. června a odpověď Černíka z 28. června. Dostupné z: [http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot]

³⁵⁰ HAVLÍČEK (strana 70) vzpomíná: „Tajemník Císař byl do hloubi duše uražen, že se mu nikdo z podepsaných o manifestu ani nezmínil. Velice si zakládal na důvěře kulturní fronty, a teď tohle!“ Císař události komentuje s jistým odstupem: „V budově ÚV KSČ nastal pochopitelně rozruch, scházeli se tajemníci i vedoucí oddělení, drnčely telefony z Prahy i venkova, svolávaly se porady a schůze. Největším překvapením bylo právě překvapení z novin, neboť nikdo z členů předsednictva a sekretariátu ÚV údajně nevěděl, že se takový dokument připravuje.“ CÍSAŘ, Čestmír: *Člověk a politik. Kniha vzpomínek a úvah*. Praha, ETC Publishing 1998, strana 455. HAVLÍČEK (strana 73) si uchoval podobnou vzpomínku: „Obdobná atmosféra se rozšířila v budově ÚV KSČ. Do aparátů vjel život, pobíhali po chodbách a vzrušeně si sdělovali: ‚Četl jsi? Slyšels? Už víš? Co tomu říkáš? Tohle je jasná kontrarevoluce!‘“

³⁵¹ HAVLÍČEK, strana 73: „Dubček se dostal do své kanceláře až před druhou hodinou. Teprve potom se dozvěděl, že [...] zasedá PÚV KSČ a jedná o prohlášení ‚Dva tisíce slov‘. [...] Nikdo nebyl schopen vysvětlit, kdo vlastně bez vědomí vedoucího tajemníka předsednictvo svolal, ale zdá se, že to byl Drahomír Kolder.“

³⁵² Schůze se nezúčastnili František Barbírek, Vasil Biľak, Jan Piller, Josef Špaček, Bohumil Šimon, Štefan Sádovský a Václav Slavík. Biľak a Špaček sdělili svá stanoviska telefonicky. Srov. VONDROVÁ – NAVRÁTIL, 9/2, pozn. č. 1 na s. 160.

³⁵³ Tamtéž, s. 154. „Nedoporučoval bych na to jít mocensky, [teprve] až kdybychom byli vyprovokováni, když odhadneme, kdo to začne dělat, [ale] teď vystoupit s ideologicko-politickými prostředky.“

³⁵⁴ Dokument č. 100 ‚Poznámky z diskuse na 81. schůzi P a S ÚV KSČ k manifestu *Dva tisíce slov*‘. In VONDROVÁ – NAVRÁTIL, 9/2, s. 155: „Dubček: Volal jsem Brežněva v souvislosti s prohlášením [Dva tisíce slov]. Kvalifikuje to jako další nástup sil, který navodí kontrarevoluční situaci, protože je to v protikladu k ÚV. [Říká,] že přímá výzva může navodit kontrarevoluční situaci v zemi. Nemáte v rukách rozhlas, říká. [...] Svoboda slova a tisku nesmí být v protikladu se zájmy společnosti. Některé publikace jsou věci, které nejsou v zájmu společnosti. Je třeba mít dost odvahy a rozhodnosti. Když se tyto tendence neodrazí, bude to soumrak pro stranu. [Brežněv se ptal,] zda by mohl být informován o tom, co bude dál.“

Schůze předsednictva (v podvečer nakrátko přerušena) trvala celou noc a nad ránem předsednictvo *Dva tisíce slov* jednoznačně odmítlo. Ve svém usnesení ale připouštělo „*dobré úmysly*“ autorů a signatářů.³⁵⁵ Manifest nebyl v usnesení označen jako kontrarevoluční, pouze se tvrdilo, že „*politická platforma prohlášení objektivně otevírá cestu protikomunistickým tendencím a žene vodu na mlýn krajním silám, které by mohly vyvolat dezorganizaci a konfliktní situaci. Je to útok proti současnému vedení KSČ i státu, který má být dohnán k tomu, aby [...] musel vystoupit mocenskými prostředky.*“³⁵⁶

A v tomto momentu vidím hlavní důvod, proč je toto téma významné pro studium role médií – přestože totiž manifest ovlivnil celou společnost, nehlouběji zasáhl zřejmě do vztahu moci právě k médiím. Manifest představuje přelomový bod pro konstituování principů svobody novinářské práce, pro prosazování koncepce nezávislosti médií i pro pochopení ztráty vlivu na média na straně funkcionářů KSČ. Ti se pokusili v případě manifestu využít již nějaký čas odložené mechanismy řízení médií – v pátek 28. června ráno totiž uložil tajemník ÚV KSČ pověřený řízením médií Čestmír Císař vedoucímu Úseku tisku, rozhlasu a televize ÚV KSČ Dušanovi Havlíčkovi, aby zajistil publikaci usnesení předsednictva ÚV KSČ ke *Dvěma tisícům slov* v tisku a hlavně aby zajistil, že nadále už se budou v novinách publikovat pouze rezoluce na podporu usnesení ÚV.³⁵⁷ Jak se o něco později ukázalo (na narychlo svolané schůzce novinářů), byl to úkol nesplnitelný. Šéfredaktor Mladé fronty Miroslav Jelínek totiž připomněl, že do redakcí dochází záplava dopisů vyjadřujících souhlas s výzvou a jen nemnoho nesouhlasných – do redakce Mladé fronty přišlo odhadem dvacet tisíc dopisů čtenářů podporujících manifest a „*asi dvacet nesouhlasících rezolucí poslaných vesměs ze služeben tehdejší Veřejné bezpečnosti [tj. policie – dále VB].*“³⁵⁸ Ostatní redakce deníků na tom byly velmi podobně.³⁵⁹ Šéfredaktoři prostě a jednoduše odmítli respektovat pokyn PÚV KSČ a sdělili, že budou tisknout to, co čtenáři posílají. Neslýchané. A revoluční.

Ukázkou novinářské ‚vzpourey‘ může být již zmíněná reakce severomoravského krajského deníku *Nová svoboda*, který sice otiskl stanoviska PÚV KSČ³⁶⁰,

³⁵⁵ (z): Předsednictvo ústředního výboru KSČ k prohlášení *Dva tisíce slov*. In *Rudé právo*. Číslo 178, ročník 48 ze dne 29. června 1968, s. 1: „*Nezávisle na tom, jaké záměry sledovali autoři prohlášení a ti, kteří se svými podpisy k němu připojili – a nemáme důvodu pochybovat o jejich dobrých úmyslech – je zveřejnění tohoto textu aktem, který by ve svých objektivních důsledcích mohl neobyčejně ztížit, ba dokonce ohrozit další rozvoj Akčního programu KSČ, politiky Národní fronty i vlády naší republiky.*“

³⁵⁶ Tamtéž, s. 1.

³⁵⁷ HAVLÍČEK, s. 77: „*V pátek ráno mě zavolal Císař a energickým hlasem, který nepřipouštěl námitek, mi přikázal, abych svolal šéfredaktory a odpovědné pracovníky rozhlasu a televize a tlumočil jim striktní rozhodnutí předsednictva: Komunistům v tisku, rozhlase a televizi se ukládá, aby plně respektovali stanovisko PÚV KSČ ke ‚Dvěma tisícům slov‘ a aby zveřejňovali pouze rezoluce na podporu tohoto stanoviska! Za splnění tohoto úkolu jsou prý osobně zodpovědní.*“ CÍSAŘ (s. 456) ve svých pamětech tuto záležitost blíže nerozebírá, pouze konstatuje, že mu „*bylo uloženo co nejrychleji zabezpečit publikaci stanoviska PÚV [v médiích] a požádat je, aby poskytl[a] prostor jeho pozitivním ohlasům.*“

³⁵⁸ JELÍNEK, Miroslav: Úvodní slovo. In PUNČOCHÁŘ, s. 4.

³⁵⁹ Diskuze s pamětníky uskutečněná 20. března 2008 v rámci Konference ke 40. výročí Pražského jara 1968.

³⁶⁰ (ČTK): Předsednictvo ústředního výboru KSČ k prohlášení „*2000 slov...*“ In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 1 a 2.

Národní fronty³⁶¹ i vlády³⁶², zároveň ale přetiskl v plném znění i samotný manifest „*aby si čtenáři mohli [...] vytvořit vlastní názor*“³⁶³, uveřejnil zřetelně promanifestní stanovisko uměleckých a tvůrčích svazů³⁶⁴ a otevřel diskusi jak rezolucím podporujícím manifest, tak stanovisko PÚV KSČ.³⁶⁵ A manifestu se věnoval i v dalších dnech.³⁶⁶ Zcela stejně se zachoval i slovenský deník *Smena*, který paralelní otištění všech usnesení s manifestem doprovodil vysvětlením, že „*soudný čtenář pochopí*“.³⁶⁷ Podobně se manifestu dále věnovala i *Mladá fronta*,³⁶⁸ naopak *Zemědělské noviny* se po zveřejnění znění již k manifestu téměř nevracely. Nejdůsledněji se na manifest soustředila *Práce* – v sobotu 29. června referovala o parlamentním jednání nad Kodajovým podnětem pod titulkem *Systém politické moci pod veřejnou kontrolu občanů*³⁶⁹ a současně na titulní straně i uvnitř listu otiskla s manifestem vyhraněně souhlasné reakce³⁷⁰ a na páté straně pak rozsáhlý materiál, kde autoři a signatáři manifestu vysvětlovali své záměry³⁷¹ a výťah z televizní besedy věnované manifestu.³⁷²

³⁶¹ (ČTK): Vyjádření Národní fronty. In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 1 a 2.

³⁶² [nesignováno]: Vyjádření vlády. In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 1 a 2.

³⁶³ Text byl uvozen perexem: „*Na prvních dvou stranách dnes zveřejňujeme prohlášení předsednictva ÚV KSČ, vyjádření vlády a ÚV Národní fronty k článku ‚2000 slov‘, který publikovaly tento týden některé listy. Aby si čtenáři mohli učinit konkrétní představu o tomto názorovém střetnutí a vytvořit vlastní názor, přetiskujeme kritizovaný článek.*“ Srov. [nesignováno]: 2000 slov. In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 4.

³⁶⁴ (ČTK): Stanovisko uměleckých a tvůrčích svazů. In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 2.

³⁶⁵ [nesignováno]: Co říkají komunisté článku „2000 slov...“ In *Nová svoboda*. Číslo 154, ročník 24 ze dne 29. června 1968, s. 1 a 2.

³⁶⁶ Srov. např.: (ns): Co dělá politika politikem. Diskuze kolem »2000 slov...« pokračuje. In *Nová svoboda*. Číslo 157, ročník 24 ze dne 3. července 1968, s. 1 a 3. (ČTK): Literaturnaja Gazeta o 2000 slovech. In *Nová svoboda*. Číslo 164, ročník 24 ze dne 11. července 1968, s. 4. (jš): Telefon s Danou Zátokovou: Proč jsme podepsali 2000 slov. In *Nová svoboda*. Číslo 170, ročník 24 ze dne 18. července 1968, s. 1. ŠAVRDA, Jaromír: O Národním shromáždění, ing. J. Hanzelkovi a 2000 slovech. In *Nová svoboda*. Číslo 175, ročník 24 ze dne 24. července 1968, s. 1 a 2.

³⁶⁷ REDAKCIA: Dvetisíc slov, ktoré patria robotníkom, poľnohospodárom, úradníkom, vedcom, umelcom a všetkým. In *Smena*. Číslo 178, ročník XXI. ze dne 29. června 1968, s. 3: „*K vôli úplnej informovanosti našich čitateľov uverejňujeme aj spomenutý článok s presvedčením, že súdny čitateľ zaiste pochopí i úprimne myslené názory väčšiny podpísaných, ale zároveň aj obavy, ktoré vyjadrujú stanoviska strany a vlády.*“

³⁶⁸ JELÍNEK, Miroslav – (ČTK) – (hk) – (čtk): K prohlášení »2000 slov«. In *Mladá fronta*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 1 a 3. O den později (*Mladá fronta*. Číslo 179, ročník XXIV ze dne 30. června 1968, s. 1, 6 a 7.) srov. např. [nesignováno]: Záplava dopisů, (čtk): Ohlas na »2000 slov« a (jkt): O článku „2000 slov“.

³⁶⁹ (hol): Systém politické moci pod veřejnou kontrolu občanů. NS souhlasí s vyjádřením vlády k článku „Dva tisíce slov“. In *Práce*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 1 a 3.

³⁷⁰ [nesignováno]: Do redakce přišly: delegace ze závodů, dopisy kolektivů, stanoviska občanů. In *Práce*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 1 a 4. Součástí čísla bylo i již z *Nové svobody* citované stanovisko představitelů uměleckých a tvůrčích svazů.

³⁷¹ BROD, Jan – HOLUB, Miroslav – WICHTERLE, Otto – RADOK, Emil – POUPA, Otakar: Slovo těch, kteří podepsali. In *Práce*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 5.

³⁷² (van): Proti nebezpečí starých sil. In *Práce*. Číslo 178, ročník XXIV ze dne 29. června 1968, s. 4.

Manifest stránky *Práce* neopustil ani v následující dny³⁷³, list dal prostor k vyjádření i Kodajovi³⁷⁴, uveřejnil reakci Smrkovského (a opatřil jej polemickou poznámkou redakce)³⁷⁵ a tématu se věnoval až do poloviny července, kdy na sebe pozornost čtenářů strhly další události.³⁷⁶ Deník inicioval a do značné míry i organizoval osvětovou kampaň nazvanou ‚dopisy sovětským přátelům‘, která měla vyvracet a neutralizovat sovětskou propagandu – tuto aktivitu odstartoval článek *Jde jen o slova?*³⁷⁷ Již od počátku *Práce* otevřeně deklarovala, že je otevřená všem názorovým proudům, a pravidelně publikovala rezoluce a výzvy pracovních kolektivů i jednotlivců na podporu manifestu i ojedinělé názory manifest odmítající.

Shrnu-li, v médiích se objevily ohlasy na *Dva tisíce slov* v poměru, který sice odpovídal reakcím čtenářů, ale byl v rozporu s přáním i náhledem PÚV KSČ na rozložení sil. Jak se to stalo? Rezoluce na podporu stanoviska PÚV totiž pocházely převážně od stranických organizací VB a armády – a jejich výbory a placené okresní a krajské aparáty posílaly své rezoluce zpět na sekretariát ÚV KSČ a nikoli do redakcí. Takže v médiích se scházely rezoluce pro manifest a na ÚV KSČ proti manifestu. Což u předsednictva ÚV KSČ vyvolávalo dojem, že média nejenže nerespektují jeho pokyn, ale navíc reakce veřejnosti manipulují.

KSČ se navíc v případě manifestu potýkala i s nezvyklou neposlušností nižších struktur strany samotné – jejich reakce byly spíše zdrženlivé až mírně sympatizující s manifestem. První opatrné projevy souhlasu s manifestem zazněly již v diskuzích na mimořádných okresních konferencích KSČ, které proběhly všechny v následující den – v sobotu dne 29. června 1968.³⁷⁸ *Rudé právo* při referování o konferenčním dění sice

³⁷³ Srov. např. [nesignováno]: 2000 slov v zrcadle dopisů a rezolucí. In *Práce*. Číslo 179, ročník XXIV ze dne 30. června 1968, s. 2 a 3. [nesignováno]: Jednou větou z dopisů o Dvou tisících slovech. In *Práce*. Číslo 180, ročník XXIV ze dne 1. července 1968, s. 3. HUĎAGY, Štefan: Nad dopisy těch, kteří souhlasí i nesouhlasí. In *Práce*. Číslo 181, ročník XXIV ze dne 2. července 1968, s. 3. HUĎAGY, Štefan: Obraz veřejného mínění. In *Práce*. Číslo 182, ročník XXIV ze dne 3. července 1968, s. 4. [nesignováno]: Desetitísíce podpisů pod „2000 slov“. In *Práce*. Číslo 183, ročník XXIV ze dne 4. července 1968, s. 3. [nesignováno]: 2000 slov v redakční poště. In *Práce*. Číslo 184, ročník XXIV ze dne 5. července 1968, s. 2. [nesignováno]: Z redakční pošty. In *Práce*. Číslo 186, ročník XXIV ze dne 6. července 1968, s. 2. (šh): Poslanec Kodaj připraven odejít. In *Práce*. Číslo 188, ročník XXIV ze dne 9. července 1968, s. 3. VOJTA, Jaroslav: Několik slov k článku Dva tisíce slov. In *Práce*. Číslo 189, ročník XXIV ze dne 10. července 1968, s. 5.

³⁷⁴ HUĎAGY, Štefan: Na otázky *Práce* odpovídá posl. Národního shromáždění Samuel Kodaj. In *Práce*. Číslo 183, ročník XXIV ze dne 4. července 1968, s. 1 a 3.

³⁷⁵ SMRKOVSKÝ, Josef: Jeden tisíc slov. In *Práce*. Číslo 184, ročník XXIV ze dne 5. července 1968, s. 4. HOLOTÍK, Vladislav: Poznámka redakce. In *Tamtéž*. Smrkovského text vyvolal velkou pozornost – jak u čtenářů, tak na předsednictvu. Srov. Dokument č. 105 z 8. července 1968 ‚Stenografický záznam diskuse na 83. schůzi PÚV KSČ k dopisu pěti komunistických stran ÚV KSČ‘. In VONDROVÁ – NAVRÁTIL, 9/2. Strany 208 a 210. Indra: ‚Soudruh Smrkovský [...] publikoval 1000 slov, která znamenají distancování se [od] stanoviska předsednictva.‘ A Smrkovský odpověděl: ‚Soudruh Indra tady staví do protikladu článek 1000 slov. Cožpak se distancují? Já v něm říkám, že je to správné. Mám za to, že jsem neustoupil z principů, které jsme zde přijali.‘

³⁷⁶ Rozsáhle se manifestu věnoval šéfredaktor *Práce* v článku: VELENSKÝ, Ladislav: Lidé – doba – 2000 slov. In *Práce*. Číslo 191, ročník XXIV ze dne 12. července 1968, s. 1 a 3.

³⁷⁷ ŠUBRT, Lubomír: Jde jen o slova? In *Práce*. Číslo 186, ročník XXIV ze dne 7. července 1968, s. 1 a 2: Článek informoval o reakcích sovětských médií na manifest *Dva tisíce slov* a navrhl ‚aby [českoslovenští pracující] vysvětlili bratrským kolektivům [...] svým známým a konečně i sovětským představitelům v ČSSR [...] podstatu a cíle současného dění u nás, a tak pomohl[i] rozptýlit jejich obavy o osud Československa.‘ Dále srov. např. [nesignováno]: Z redakční pošty. In *Práce*. Číslo 196, ročník XXIV ze dne 7. července 1968, s. 5.

³⁷⁸ URIANEK, Karel – MICHÁLKOVÁ, Marie: Československo 1966–1971 (přehled událostí). Chronologie. Praha, Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, 1991, s. 169: ‚Ve dnech 28. až 30. [června] proběhly mimořádné obvodní a okresní konference KSČ a KSS, věnované výběru delegátů na krajské konference

nezamlčelo, že manifest konference výrazně ovlivnil, ale vybíralo spíše neutrální reakce delegátů.³⁷⁹ Z dění na konferencích Středočeského kraje lze ale dovodit, že delegáti (navzdory oficiálním vyhlášením podpory stanovisku PÚV KSČ) s manifestem z většiny spíše souhlasili.³⁸⁰ Navíc diskuze o něm v KSČ neustávala ani po konferencích a vnitrostranická hodnocení signalizovala v tomto bodě zásadní nejednotnost.³⁸¹ ‚K článku *Dva tisíce slov* se vyskytuje řada protichůdných názorů‘ od žádostí o vyloučení signatářů z KSČ,³⁸² přes prostou kritiku reakce předsednictva ÚV KSČ³⁸³ až po opačný extrém – žádosti o vyloučení Indry z KSČ.³⁸⁴

Za zmínku stojí i skutečnost, že *„zatímco obyvatelé českých zemí výzvu [Dva tisíce slov] spíše podporovali, na Slovensku, jež ‚obrodný proces‘ spojovalo především s touhou po politickém vyrovnání českého a slovenského národa formou federalizace, tomu bylo jinak.“*³⁸⁵ Komunistická strana Slovenska (KSS) zřejmě jako celek sdílela výhradu formulovanou ve stanovisku jejího předsednictva, že manifest federalizaci redukuje *„na podřadnou záležitost provázenou ještě jistou dávkou ironie a nedůvěry,“*³⁸⁶ což potvrdil i průběh okresních

a mimořádný sjezd KSČ. [...] Asi jedna třetina konferencí podporovala prohlášení [Dva tisíce slov], jedna třetina pokládala reakci za neuváženou a nepřiměřenou, jedna třetina souhlasila s odsouzením [Dvou tisíc slov] vedením KSČ.“

³⁷⁹ Srov. např. –pro– – (Svo) – (db) – (bed) – (stob) – (ČTK) – (-ve) – -zš- – -lc- – -pac-: Stranu sjednocovat na progresivních zásadách. Z jednání mimořádných okresních konferencí KSČ. In *Rudé právo*. Číslo 179, ročník 48 ze dne 30. června 1968, s. 1a 2. Oficiální stanoviska lze charakterizovat vystoupením vedoucího tajemníka OV KSČ Praha 9 Oldřicha Matějky, který mj. řekl: *„Jsme toho názoru, že nezávisle na subjektivních záměrech signatářů jde o vážný útok proti naší straně a celému demokratizačnímu procesu. Plně se ztotožňujeme se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ.“* Autory manifestu zastoupil Vaculík, který vystoupil na Praze 1: *„Uvedl, že cílem provolání bylo vzrušit veřejné mínění proti těm, kterým vadí Dubček, Smrkovský, Šik a jiní představitelé progresivního směru ve straně. Vyslovil názor, že těm, jež se zdiskreditovali, by měl být umožněn důstojný odchod z dosavadních funkcí. [Nebudou-li chtít, pak i ti] ‚dole‘ mají mít právo řešit tento problém [...] jako progresivní síly na lednovém plénu.“* Na téměř každé konferenci se ale věnovala manifestu diskuze – *Rudé právo* vybíralo citáty se snahou prezentovat názory jako vyrovnané napříč celou republikou: *„Stanovisko diskutérů k [manifestu] nebylo jednoznačné. [...] Nechyběla jeho jednoznačná odsouzení [...], bylo ale více hlasů v tom smyslu, že autoři byli vedeni dobrou snahou.“*

³⁸⁰ Státní oblastní archiv v Praze, fond Středočeský KV KSČ, karton 317, PKV 30. června 1968, Informace o průběhu mimořádných okresních konferencí Středočeského kraje. *„Diskuse na okresních konferencích měla vyšší úroveň než na konferencích v březnu. [...] Rozdílné názory se nejvíce projevíly v diskusi k článku [Dva tisíce slov]. Delegáti z řad inteligence spíše články obhajovali. [...] Všechny konference se postavily za stanovisko ÚV KSČ.“*

³⁸¹ SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Stranická informace ze StČ kraje; ze dne 3. července 1968, s. 18: *„Část straníků souhlasí s článkem v plné míře, značná část souhlasí s hodnocením předsednictva ÚV KSČ zveřejněným v tisku, většina členů strany však odsuzuje nevhodnost doby zveřejnění článku.“*

³⁸² SOA Praha, fond Středočeský KV KSČ, karton 626: Stranická informace ze StČ kraje; ze dne 13. července 1968, list 88: *„Zvláště ojedinělým názorem je vyloučit podepsané soudruhy ze strany. (ZO KSČ OO VB Kutná Hora).“*

³⁸³ Tamtéž: *„Spolu s tím však je též řada různých názorů i na stanovisko PÚV KSČ. Na příklad ZO KSČ Soud a prokuratura v Kutné Hoře ho hodnotí jako pokyn vybízející k slepé poslušnosti, řešit věci hrozbou a ne dialogem, poukazují při tom na naše demokratické tradice, vidí v něm snahu používat administrativně mocenské zásahy proti osobám, které názorově nesouhlasí. Považují dále za správné distancovat se od projevu gen. Kodaje i od dálnopisu podepsaného s. Indrou. Naproti tomu se plně ztotožňují se závěry vlády a ÚV NF.“*

³⁸⁴ Tamtéž: *„V 3. ZO KSČ ÚJV Řež přijali protestní resoluci adresovanou ÚV KSČ k dálnopisu ze dne 27. června 1968. Mimo jiné v ní žádají, aby s. Indra byl odvolán z funkce.“*

³⁸⁵ BLÁHOVÁ, s. 517.

³⁸⁶ Stanovisko srov. (ČTK): Stanovisko předsednictva ÚV KSS k výzvě Dva tisíce slov. In *Rudé právo*. Číslo 182, ročník 48 ze dne 3. července 1968, s. 1.

konferencí.³⁸⁷ Navzdory upřímné snaze novinářů deníku *Smena* manifest *Dva tisíce slov* popularizovat (nebo alespoň představit)³⁸⁸ „byl ryze českou záležitostí a část slovenské inteligence jej kritizovala. [...] [básník a spisovatel Ladislav] Novomeský označil manifest *Dva tisíce slov* za cestu k povstání, které je mu bytostně cizí. [Spisovatel Vladimír] Mináč v této souvislosti psal o nebezpečí anarchie a ztrátě smyslu pro zodpovědnost.“³⁸⁹

Domnívám se, že spor o *Dva tisíce slov* je ukázkou vyvrcholení demokratizace novinářské práce a příznačně ilustruje přerod totalitního modelu médií k demokratickému. On je ale navíc i dokladem demokratizace samotné KSČ – přestože předsednictvo ÚV KSČ manifest odsoudilo, okresní konference ani základní organizace KSČ jej jednoznačně neodmítly. Cenzurní akt předsednictva již nebyl závazný – dokonce ani pro stranu samu!

Na třech příkladech charakteristických témat českého tisku jara a léta 1968 jsem se pokusil ukázat, jak dlouhou a zásadní cestu novináři v tomto období vykonali. Zatímco

1] na začátku roku – při informování o změnách ve vedení KSČ – ještě dodržovali zažitě stereotypy a změnu mediálního systému odstartovala komunistická strana samotná,

2] Šejnova aféra již prolomila letité bariéry (jak vnější, tak především vnitřní) – a novináři zjistili, že mohou bez obav odhodit autocenzurní návyky, že se mohou vrátit k základům svého zaměstnání, že mohou znovu obnovit spojení se čtenáři. V březnu tak začalo období hledání svobody slova vedené samotnými novináři.

3] A tato cesta ke svobodě vyvrcholila v českých zemích zveřejněním manifestu *Dva tisíce slov*. Tento manifest ukázal, že v případě českého tisku ztratila KSČ v létě 1968 svoji vedoucí úlohu.

Jakub Končelík

³⁸⁷ Slovenský národný archív, fond 03, predsedníctvo ÚV KSS, materiál pre 15 schôdzu Predsedníctva ÚV KSS dňa 26. VII. 1968, Hodnotenie mimoriadnych okresných, mestskej a krajských konferencií strany v júni a júli 1968 na Slovensku: „Všetky [...] konferencie sa oboznámili s obsahom výzvy ‚2000 slov‘ a stanoviskom predsedníctva ÚV KSČ k nej. [...] Nie všetci delegáti mali možnosť sa osobne oboznámiť s výzvou pred otvorením konferencie, na mnohých miestach volili taký spôsob, že výzvu na konferencii buď prečítali alebo ju rozmnožili a rozdali delegátom. Prevažná väčšina diskutujúcich odsúdila túto výzvu, a to hlavne pre tú jej časť, v ktorej sa nabáda k štrajkom, demonštráciám, bojkotu funkcionárov, vytváraníu skupín a pod., čo považujú nie za prínos k demokratizačnému procesu, ale ako výzvu k anarchii a k útoku na náš politický systém. Vyskytli sa však jednotlivci, [...] ktorí súhlasili s touto výzvou. Výstupovanie týchto súdruhov väčšina delegátov odsudzovala a niekde, ako napr. v Topoľčanoch a v Prešove ich zosmiešnili. Konferencie sa vcelku jednoznačne postavili za stanovisko predsedníctva ÚV KSČ a výzvu ‚2000 slov‘ odsúdili, čo vyjadrili aj vo svojich dokumentoch.“

³⁸⁸ Srov. např. HOLLER, Josef: Týždeň v Prahe. In *Smena*. Číslo 186, ročník XXI. ze dne 7. července 1968, s. 1: „Ohlas na prehlásenie *Dvetisíc slov* na Slovensku sledovali Pražania s veľkým záujmom. Chápu, že nepresná zmienka týkajúca sa štátoprávneho usporiadania, nezbudila príliš veľké nadšenie. Z dôveryhodných prameňov mám potvrdené, že autori prehlásenia úprimne ľutujú, že v časovej tiesni nezoznámili s 2000 slovami aj predstaviteľov slovenského života a nezískali viacerých z nich za signatárov takého závažného dokumentu.“ Srov. tiež STARÝ, Oldřich: Prof. Starý k „*Dvetisíc slovám*“. In *Smena*. Číslo 187, ročník XXI. ze dne 8. července 1968, s. 2. Nebo srov. Demokratická, rozumej ľudová, diskusia. Nejde len o „2000 slov“. In *Smena*. Číslo 190, ročník XXI. ze dne 11. července 1968, s. 3.

³⁸⁹ PAUER, s. 32.